ХТО ТВІЙ БОГ?

Релігійний терор на тимчасово окупованих територіях

IPHR International Partnership for Human Rights

ХТО ТВІЙ БОГ?: РЕЛІГІЙНИЙ ТЕРОР НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ

Наша команда висловлює глибоке співчуття всім людям, які постраждали внаслідок російського терору на окупованих територіях. Ми вдячні кожному, хто знайшов час та сили, щоб поділитися пережитим та допомогти нам створити цей матеріал. Ваш внесок є надважливим для збереження правди про злочини російських військових під час окупації та притягнення винних до відповідальності. Ми також хотіли б подякувати нашим партнерам по проєкту — Blue Bird, Fight for Right, Truth Hounds та JurFem — за їхню роботу з документування злочинів, судових процесів та підтримки постраждалих. Їхні зусилля відіграли важливу роль у формуванні глибини та достовірності цього звіту.

IPHR International Partnership for Human Rights

Міжнародне партнерство за права людини (IPHR) — незалежна неурядова організація, заснована у 2008 році. Наша команда працює у Брюсселі, Києві та Тбілісі. IPHR тісно співпрацює з організаціями громадянського суспільства у Східній Європі, Південному Кавказі та Центральній Азії, щоб привертати увагу міжнародної спільноти до проблем у сфері прав людини та сприяти дотриманню прав уразливих груп. IPHR документує міжнародні злочини, вчинені в контексті російської війни проти України, починаючи з 2014 року, та використовує зібрані докази для забезпечення притягнення винних до відповідальності.

https://iphronline.org/

IPHR@IPHRonline.org

TRUTH HOUNDS

ГО «Трус Хаундс» — команда досвідчених фахівців у сфері прав людини, яка з 2014 року документує воєнні злочини та злочини проти людяності в умовах збройних конфліктів. Truth Hounds протидіє безкарності за міжнародні злочини та грубі порушення прав людини шляхом розслідування, документування, моніторингу, адвокації та пошуку рішень для уразливих груп. Документатори Truth Hounds використовують усі доступні ресурси та методології документування, щоб системно підходити до своєї роботи, та сприяють притягненню до відповідальності за серйозні порушення прав людини й міжнародні злочини.

https://truth-hounds.org/

info.hounds@gmail.com

Резюме

Збройна агресія Росії проти України супроводжується широкомасштабними порушеннями міжнародного гуманітарного права та основоположних прав людини на окупованих нею територіях з 2014 року і до сьогодні. За даними Офісу Генерального прокурора України, лише за останні чотири роки (від початку повномасштабного вторгнення) було зареєстровано понад 210 000 воєнних злочинів, скоєних російськими окупаційними силами[1]. Моніторингова місія ООН з прав людини та Незалежна міжнародна комісія ООН з розслідування щодо України регулярно публікують звіти про численні грубі порушення основоположних прав людини[2], воєнні злочини та злочини проти людяності, вчинювані Росією по всій території України протягом останніх чотирьох років[3].

Такий масштаб і тривалість вчинення злочинів вказують на їхній систематичний характер та мету російських окупаційних сил заподіяти максимальну шкоду українському населенню. Міжнародне партнерство за права людини (International Partnership for Human Rights, або IPHR), як і багато інших міжнародних та українських правозахисних організацій, регулярно публікує дослідження[4] щодо випадків міжнародних злочинів, скоюваних російськими окупаційними силами, патерни їхнього вчинення та категорії постраждалих осіб.

---

1 Допис на офіційній сторінці Генерального прокурора України, 24 лютого 2026. Доступно за посиланням: *https://www.facebookcomRuslanKravchenkoKyivpostspfbid03mw8LMg3giye6QUY48GMr1XPCYkeigUdhATYLXUdD4oYA7Luu9WWyYZKh4z1m5EJl*. Див. також інформацію, опубліковану на офіційному сайті Генеральної прокуратури України, 05 листопада 2025. Доступно за посиланням: *https://gp.gov.ua/en/posts/ponad-190-tisyac-vojennix-zlociniv-ofis-genprokurora-predstaviv-komisiyi-oon-masstabi-zlociniv-rf-proti-ukrayini*.

2 United Nations, Human Rights Office of the High Commissiner, Report on the Human Rights situation in Ukraine, 01 червня 2025 – 30 листопада 2025. Доступно за посиланням: *https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/a-hrc-61-crp3.pdf*. United Nations, Human Rights Office of the High Commissiner, Report on the Human Rights situation in Ukraine, 01 грудня 2024 – 31 травня 2024. Доступно за посиланням: *https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2024/2025-06-30-pr42-ukraine-en.pdf*. United Nations, Human Rights Office of the High Commissiner, Report on the Human Rights situation in Ukraine, 01 вересня 2024 – 30 листопада 2024. Доступно за посиланням: *https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2024-12-31-pr41-ukraine-en.pdf*. United Nations, Human Rights Office of the High Commissiner, Report on the Human Rights situation in Ukraine, 01 червня 2024 – 31 серпня 2024. Доступно за посиланням: *https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2024/Ukraine-OHCHR-40th-periodic-report.pdf*. United Nations, Human Rights Office of the High Commissiner, Report on the Human Rights situation in Ukraine, 01 грудня 2023 – 29 лютого 2024. Доступно за посиланням: *https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2024/report-human-rights-situation-ukraine-1-dec-2023-29-feb-2024.pdf*. United Nations, Human Rights Office of the High Commissiner, Update on the Human Rights situation in Ukraine, 01 лютого 2023 – 30 квітня 2023. Доступно за посиланням: *https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-06/23-06-UkraineHRMMU-three-months-update-ENG_0.pdf*. United Nations, Two-year update protection of civilians: impact of hostilities on civilians since 24 лютого 2022, Update on the Human Rights situation in Ukraine. Доступно за посиланням: *https://www.ohchr.org/sites/default/files/2024-02/two-year-update-protection-civilians-impact-hostilities-civilians-24.pdf.*

3 United Nations, General Assembly, Promotion and protection of human rights: human rights situations and reports of special rapporteurs and representatives, 21 жовтня 2025. Доступно за посиланням: *https://docs.un.org/en/A/80/497*. United Nations, Human Rights Council, 51 session, Report of the Independent International Commission of Inquiry of Ukraine, 14 лютого 2025 – 4 квітня 2025. Доступно за посиланням: *https://docs.un.org/en/A/HRC/58/67*.

4 Дослідження International Partnership for Human Rights (IPHR) по Україні. Доступно за посиланням: *https://iphronline.org/countries/ukraine/*. United Nations, Human Rights Council, 51 session, Report of the Independent International Commission of Inquiry of Ukraine, 26 лютого 2024 – 5 квітня 2024. Доступно за посиланням: *https://docs.un.org/en/A/HRC/55/66*. United Nations, Human Rights Council, 51 session, Report of the Independent International Commission of Inquiry of Ukraine, 27 лютого 2023 – 4 квітня 2023. Доступно за посиланням: *https://docs.un.org/en/A/78/540; https://docs.un.org/en/A/HRC/52/62*.

Під час дослідження системи організації російських катівень на тимчасово окупованих територіях аналітики IPHR встановили, що однією з груп, які зазнавали переслідувань, були представники релігійних спільнот і віряни, що відмовлялися ототожнювати себе з антиукраїнською політико-релігійною пропагандою Росії, її окупаційних сил і пов'язаних із ними релігійних структур, зокрема Російської православної церкви (рос. Русская православная церковь, РПЦ).

Методологія дослідження. Мета цього дослідження — підтвердити й поглибити наявні висновки міжнародних і неурядових організацій (див. наступний розділ) щодо цілеспрямованої політики російських окупаційних сил з переслідування релігійних спільнот, священнослужителів і вірян, які не підпорядковуються РПЦ або не ототожнюють себе з антиукраїнською політико-релігійною пропагандою Росії.

Основою цього звіту є 12 глибинних напівструктурованих інтерв'ю зі священнослужителями, які зазнавали переслідувань на окупованих територіях. Інтерв'ю провели документатори громадських організацій IPHR, Truth Hounds, «Блакитний Птах», «ЮрФем» та «Українська фундація прав людини» протягом 2023–2026 років. Серед опитаних священнослужителів семеро — представники Української православної церкви (УПЦ), четверо — представники Православної церкви України (ПЦУ) і один — представник громади Євангельських християн-баптистів (ЄХБ). Восьмеро опитаних були ув'язнені в 11 місцях несвободи на окупованих територіях Херсонської та Харківської областей, Криму та Росії. У звіті також проаналізовано 21 напівструктуроване інтерв'ю з цивільними особами, які не священнослужителі, але стали свідками або особисто постраждали від релігійних переслідувань у Харківській, Херсонській і Луганській областях. Більшість опитаних сповідують православ'я, яке є найпоширенішою релігією в Україні[5], проте були також представники протестантських та ісламських релігійних спільнот.

Проаналізовані IPHR свідчення вказують на широкомасштабний і систематичний характер переслідування священнослужителів, релігійних спільнот і вірян, які не підпорядковуються РПЦ або виступають проти підтримуваної нею російської агресії. Такі спільноти зазнають контролю та цензури богослужінь, а також обшуків і розкрадання церковного майна. Ба більше, російські окупаційні сили вчиняють щодо лідерів і вірян цих спільнот обшуки, пограбування, ув'язнення, а в деяких випадках катування, сексуальне насильство й нелюдське поводження через їхні релігійні переконання.

Задокументовані діяння російських окупаційних сил порушують низку міжнародно-правових зобов'язань Росії як держави-окупанта і становлять грубе порушення права на свободу віросповідання й переконань, а також право на свободу вираження поглядів і опитаних постраждалих, і релігійних спільнот загалом (див. розділи 5.1 і 5.2).

Крім того, вісім задокументованих випадків незаконного ув'язнення священнослужителів, поєднаного з фізичним і психологічним насильством, зокрема сексуальним насильством, а також вісім випадків фізичного й психологічного насильства проти вірян можуть становити воєнні злочини та злочини проти людяності відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду:

5 Разумков Центр, Рівень релігійності, довіра до Церкви, конфесійний розподіл та міжцерковні відносини в українському суспільстві (жовтень 2024 р.), 27 січня 2025. Доступно за посиланням: *https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-religiinosti-dovira-do-tserkvy-konfesiinyi-rozpodil-ta-mizhtserkovni-vidnosyny-v-ukrainskomu-suspilstvi-zhovten-2024r*.

- злочин проти людяності переслідування релігійних груп — стаття 7(1)(h);
- злочини проти людяності ув’язнення — стаття 7(1)(e) — і воєнний злочин незаконного позбавлення волі (стаття 8(2)(a)(vii);
- злочини проти людяності та воєнні злочини катування — стаття 7(1)(f) та стаття 8(2)(a)(ii) відповідно;
- злочини проти людяності та воєнні злочин зґвалтування й інших форм сексуального насильства — стаття 7(1)(g) та 8(2)(b)(xxii) відповідно;
- злочин проти людяності нелюдського діяння — стаття 7(1)(f), воєнний злочин нелюдського поводження — стаття 8(2)(a)(ii) — та/або умисного заподіяння сильних страждань або тяжких тілесних ушкоджень чи шкоди здоров’ю — стаття 8(2)(a)(iii);
- воєнні злочини наруги над людською гідністю — стаття 8(2)(b)(xxi);
- воєнні злочини розграбування — стаття 8(2)(b)(xvi).

Шокуюча численність і жорстокість злочинів, яких зазнавали священнослужителі й віряни, свідчать про те, що російські окупаційні сили використовують релігійне переслідування як інструмент приниження, залякування та тиску на вірян з окупованих територій, щоб зламати їхній моральний і духовний опір російській окупації та насадженню ідеології московського православ’я.

Table of Contents

Резюме 3

1. Загальний контекст релігійного переслідування на окупованих територіях 8

2. Переслідування релігійних громад 12

2.1 КОНТРОЛЬ ТА ЦЕНЗУРА БОГОСЛУЖІНЬ 13

2.2 ОБШУКИ ТА РОЗКРАДАННЯ МАЙНА В ПРОУКРАЇНСЬКИХ РЕЛІГІЙНИХ ГРОМАДАХ 13

2.3 ПЕРЕСЛІДУВАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ГРОМАД, ЩО НАДАВАЛИ ГУМАНІТАРНУ ДОПОМОГУ МІСЦЕВОМУ НАСЕЛЕННЮ 15

3. Переслідування священнослужителів 16

3.1 БЕЗПІДСТАВНІ ОБШУКИ Й АРЕШТИ ІЗ ЗАЛЯКУВАННЯМИ ТА НАСИЛЬСТВОМ 17

3.2 ФІЗИЧНЕ НАСИЛЬСТВО В УВ'ЯЗНЕННІ 18

3.3 СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО В УВ'ЯЗНЕННІ 21

3.4 ПСИХОЛОГІЧНЕ НАСИЛЬСТВО В УВ'ЯЗНЕННІ 23

3.5 НЕЛЮДСЬКІ УМОВИ ТРИМАННЯ 24

4. Переслідування вірян 25

4.1 ВІРА ЯК ДЖЕРЕЛО ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДЛЯ УВ'ЯЗНЕНИХ 25

4.2 ВИКОРИСТАННЯ ВІРИ Й РЕЛІГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТИСКУ 27

5. Потенційна юридична кваліфікація 29

5.1 ПОРУШЕННЯ СВОБОДИ ВІРОСПОВІДАННЯ АБО ПЕРЕКОНАНЬ 31

5.2 ПОРУШЕННЯ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ 33

5.4 ПЕРЕСЛІДУВАННЯ 34

5.5 НЕЗАКОННЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ 36

5.6 КАТУВАННЯ ТА НЕЛЮДСЬКЕ ПОВОДЖЕННЯ 37

5.7 ЗҐВАЛТУВАННЯ ТА ІНШІ ФОРМИ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА 39

Висновки й рекомендації 41

Список скорочень

«ЛНР» — так звана Луганська народна республіка, окупована Росією і підконтрольними їй формуванням частина Луганської області України

«ДНР» — так звана Донецька народна республіка, окупована Росією і підконтрольними їй формуванням частина Донецької області України

ФСБ — Федеральна служба безпеки (Росії)

МГП — Міжнародне гуманітарне право

МППЛ — Міжнародне право прав людини

МКС — Міжнародний кримінальний суд

МПГПП — Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

ЄКПЛ — Європейська конвенція з прав людини

ЄСПЛ — Європейський суд з прав людини

ООН — Організація Об'єднаних Націй

УПЦ — Українська православна церква (Московського патріархату)

ПЦУ — Православна церква України (Київського патріархату)

ЄХБ — Євангельські християни-баптисти

РПЦ — Російська православна церква (Росії)

1. Загальний контекст релігійного переслідування на окупованих територіях

Російські окупаційні сили та пов'язані з ними формування так званих Донецької і Луганської народних республік («ЛНР» та «ДНР») систематично переслідують населення окупованих територій ще з початку першого вторгнення в Україну у 2014 році.

У 2015 році IPHR і Центр громадянських свобод опублікували звіт «When God becomes the weapon», що документує релігійне переслідування на окупованих територіях Донецької та Луганської областей (Донбасу), зокрема протестантів, католиків та інших неправославних громад. Звіт демонструє, як підконтрольні Росії збройні формування «ЛНР» та «ДНР» використовують московське православ'я як ідеологічну основу побудови російської «державності» на цих територіях, що супроводжується викраденнями, катуваннями та вбивствами вірян і священнослужителів, а також захопленням їхніх храмів[6].

Відповідно до звіту Amnesty International «Russia/Ukraine: A decade of suppressing non-Russian identities in occupied Crimea» у 2017 році Верховний суд Росії визнав організацію Свідків Єгови та всі її осередки екстремістськими організаціями та заборонив їхню діяльність у Росії та окупованому Криму[7]. Зрештою всі 22 релігійні громади Свідків Єгови в Криму були позбавлені реєстрації, а віряни почали зазнавати релігійного переслідування[8]. Окупаційна влада проводить у членів спільноти Свідків Єгови необґрунтовані обшуки та здійснює кримінальне переслідування за участь у діяльності «екстремістської організації» зі строками ув'язнення до шести років[9]. Станом на лютий 2025 року щонайменше 14 Свідків Єгови були

---

6 International Partnership for Human Rights (IPHR), WHEN GOD BECOMES THE WEAPON. Persecution based on religious beliefs in the armed conflict in Eastern Ukraine, квітень 2015. Доступно за посиланням: *https://iphronline.org/wp-content/uploads/2015/07/when_god_becomes_the_weapon_may2015.pdf*.

7 Amnesty International, Russia/Ukraine: A decade of suppressing non-Russian identities in occupied Crimea, 18 березня 2024. Доступно за посиланням: *https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/03/russia-ukraine-a-decade-of-suppressing-non-russian-identities-in-occupied-crimea/*. Див. також Радіо Свобода, «Витягли руки, ноги примотали скотчем». Чому Росія переслідує вірян у Криму? 10 лютого 2021. Доступно за посиланням: *https://www.radiosvoboda.org/a/vytyahly-ruky-nohy-prymotaly-skotchem-chomu-rosiya-peresliduye-viryan-u-krymu/31497756.html*.

8 Amnesty International, Russia/Ukraine: A decade of suppressing non-Russian identities in occupied Crimea, 18 березня 2024. Доступно за посиланням: *https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/03/russia-ukraine-a-decade-of-suppressing-non-russian-identities-in-occupied-crimea/*. *Н*овый Севастополь, Лидера ячейки экстремистской организации задержали в Крыму, 29 серпня 2025. Доступно за посиланням: *https://new-sebastopol.com/news/id/63163*.

9 КримSOS, щонайменше 15 обшуків в будинках «Свідків Єгови» у Криму було проведено з початку 2024 року, 22 жовтня 2024. Доступно за посиланням: *https://krymsos.com/krymsos-shhonajmenshe-15-obshukiv-v-budynkah-svidkiv-yegovy-u-krymu-bulo-provedeno-z-pochatku-2024-roku/*. КРЦ, В окупованому Криму 33 особи зазнали незаконних переслідувань у «справі Свідків Єгови», 13 листопада 2025. Доступно за посиланням: *https://ctrcenter.org/uk/v-okupovanomu-krymu-33-osoby-zaznaly-nezakonnyh-peresliduvan-u-spravi-svidky-yegovy-krcz*. КримSOS, «6 років за віру — типовий вирок для Свідків Єгови в Криму», 23 січня 2025. Доступно за посиланням: *https://krymsos.com/krymsos-6-rokiv-za-viru-typovyj-vyrok-dlya-svidkiv-yegovy-v-krym*.

ув'язнені в Криму, попри рішення Європейського суду з прав людини щодо незаконності заборони їхньої діяльності[10].

Водночас Українська православна церква Київського патріархату (після 2018 року Православна церква України, або ПЦУ)[11] відмовилася перереєструватися як релігійна організація згідно з російським законодавством. У результаті ПЦУ втратила всі свої 46 парафій в окупованому Криму. Кілька священнослужителів ПЦУ відмовилися отримати російське громадянство й були змушені покинути окупований Крим[12].

Станом на 2019 рік відповідно до звіту Truth Hounds «War in religious dimension»[13] переслідування вірян на окупованих територіях Донбасу і Криму мали систематичний характер і були спрямовані проти всіх конфесій, які не відповідали ідеології домінування «русского міра»,[14] основою якого є московське православ'я і РПЦ як його інституційне уособлення. Звіт документує випадки переслідувань, незаконних ув'язнень та катувань священнослужителів і вірян різних конфесій, зокрема згаданих вище ПЦУ, Свідків Єгови, а також Української греко-католицької та Римо-католицької церков, протестантських та євангельських громад, а також мусульманських (особливо кримськотатарських) громад та інших релігійних меншин.

Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році форми й масштаби релігійного переслідування та злочинів проти вірян істотно розширилися. Російські окупаційні сили вдаються до насильницького приєднання українських єпархій до РПЦ і

---

10 Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України, Заява МЗС щодо звірств і гонінь Російської Федерації проти духовенства, релігійних громад та вірян на тимчасово окупованих територіях України, 10 квітня 2025. Доступно за посиланням: *https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-shchodo-zvirstv-i-gonin-rosijskoyi-federaciyi-protiduhovenstva-religijnih-gromad-ta-viryan-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah-ukrayini*.

11 Не плутати з релігійною організацією — Українська православна церква Московського патріархату, також відома як Українська православна церква, або УПЦ.

12 Amnesty International, Russia/Ukraine: A decade of suppressing non-Russian identities in occupied Crimea, 18 березня 2024. Доступно за посиланням: *https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/03/russia-ukraine-a-decade-of-suppressing-non-russian-identities-in-occupied-crimea*.

13 Truth Hounds, War in religious dimension attacks on religion in Crimea and Donbas region, 2019. Доступно за посиланням: *https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2019/08/Religion3-LAYOUT.pdf*.

14 Русскій мір (рос.: русский мир; укр.: руський світ) — це панівна російська концепція самосприйняття Росії як держави, її геополітичного положення і цілей, що просуває ідею наднаціональної спільноти, об'єднаної російською мовою, культурою та православ'ям, яка виходить за межі сучасних кордонів Росії і передбачає її особливу роль як «цивілізаційного центру». Вона використовується російською державою та РПЦ для обґрунтування політичного втручання та збройної агресії в третіх країнах, зокрема в Україні, під приводом «захисту співвітчизників» і «спільних духовних цінностей». Див. МІПЛ, Аналітичний звіт «Контроль віри силою», 2026. Доступно за посиланням: *https://mipl.org.ua/wp-content/uploads/2026/01/konrtol-viry.pdf* (с. 8-10). Financial Times, Russia's elusive war aims. Доступно за посиланням: *https://www.ft.com/content/4ea3a23c-bc7c-42a5-8f1e-ceb53a61785a*. Research Centre for Crime and Armed Conflicts, The Concept of the «Russian World»: from a Cultural Project to an Instrument of Aggression, 14 січня 2026. Доступно за посиланням: *https://www.crime-war.info/2026/01/14/concept-rusworld/*. Alexander Meienberger, The concept of the «Russkiy Mir»: History of the Concept and Ukraine, DOI:10.55337/35.QLPT4607, Euxeinos, Vol. 13, No. 35/ 2023. Доступно за посиланням: *https://www.alexandria.unisg.ch/server/api/core/bitstreams/9f1ab346-ca31-40f4-84d6-56f8a105afb4/content*.

захоплення їхньої власності[15], знищення релігійних споруд[16], а також масового незаконного ув'язнення, катування та вбивства священнослужителів різних конфесій[17].

Механізми ООН з прав людини неодноразово повідомляли, що російська окупаційна влада обмежує свободу релігії та переконань на окупованих територіях — забороняє діяльність більшості релігійних організацій непідпорядкованих РПЦ, а представників релігійних громад, яких окупаційна влада вважає противниками окупації, залякує, затримує, ув'язнює та депортує[18].

Комісія США з міжнародної релігійної свободи (USCIRF) у своєму звіті за 2025 рік[19] рекомендувала залишити Росію у списку країн, які викликають особливе занепокоєння. Росія перебуває в цьому списку з 2021 року, і її статус там щорічно поновлюється через

15 The Article 18 Alliance Chair Statement on the Fourth Anniversary of the Full-Scale Russian Invasion of Ukraine. Доступно за посиланням: *https://www.article18alliance.org/statements-1/irfba-the-article-18-alliance-chairnbspstatement-on-the-fourth-anniversary-of-the-full-scale-russian-invasion-of-ukraine*.

16 The Article 18 Alliance Chair Statement on the Fourth Anniversary of the Full-Scale Russian Invasion of Ukraine. Доступно за посиланням: *https://www.article18alliance.org/statements-1/irfba-the-article-18-alliance-chairnbspstatement-on-the-fourth-anniversary-of-the-full-scale-russian-invasion-of-ukraine*. Майстерні академічного релігієзнавства, Звіти за проєктом «Релігія в огні», 2024–2025. Доступно за посиланням: *https://www.mar.in.ua/%d0%b7%d0%b2%d1%96%d1%82%d0%b8/*. Mission Eurasia, «Віра під вогнем», доповідь департаменту релігійної свободи Місії Євразія, США, листопад 2023. Доступно за посиланням: *https://sofiyske-bratstvo.org/wp-content/uploads/2024/12/vira-pid-vognem.pdf*.

17 The Article 18 Alliance Chair Statement on the Fourth Anniversary of the Full-Scale Russian Invasion of Ukraine. Доступно за посиланням: *https://www.article18alliance.org/statements-1/irfba-the-article-18-alliance-chairnbspstatement-on-the-fourth-anniversary-of-the-full-scale-russian-invasion-of-ukraine*. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України, Коментар МЗС щодо ситуації з релігійною свободою на тимчасово окупованих територіях України, 10 січня 2025. Доступно за посиланням: *https://mfa.gov.ua/en/news/komentar-mzs-ukrayini-shchodo-situaciyi-z-religijnoyu-svobodoyu-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah-ukrayin*. Харківська правозахисна група, «Катування священників, знищення храмів», 27 лютого 2024. Доступно за посиланням: *https://khpg.org/1608813434*.

18 United Nations, Human Rights Office of the High Comissioner, FOUR YEARS SINCE THE FULL-SCALE INVASION OF UKRAINE: KEY FACTS AND FINDINGS, лютий 2026, с. 4. доступно тут: *https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2026-02/2026-02-16%20HRMMU_Four%20Years%20On_fact%20sheet_1.pdf*. United Nations, General Assembly, Human Rights Council Fifty-ninth session 16 June–11 July 2025, Situation of human rights in the temporarily occupied territories of Ukraine, including the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, 28 травня 2025, с. 9, §40–43. Доступно за посиланням: *https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2025-07/A%3AHRC%3A59%3A67%20ENG.pdf*. United Nations, Human Rights Office of the High Commissiner, Report on the Human Rights situation in Ukraine, 01 вересня 2024 – 30 листопада 2024, с. 16–17, §70–73. Доступно за посиланням: *https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2025-01/2024-12-31%20OHCHR%2041st%20periodic%20report%20on%20Ukraine.pdf*. United Nations, General Assembly, Human Rights Council Seventy-ninth session, Situation of human rights in the temporarily occupied territories of Ukraine, including the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, 30 липня 2024, с. 10–11, §50-53. Доступно за посиланням: *https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2024-12/A_79_258-EN.pdf*. United Nations, Human Rights Office of the High Commissiner, HUMAN RIGHTS SITUATION DURING THE RUSSIAN OCCUPATION OF TERRITORY OF UKRAINE AND ITS AFTERMATH, 24 лютого 2022 – 31 грудня 2023, с. 15, §56. Доступно за посиланням: *https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2024-04/2024-03-20%20OHCHR%20Report%20on%20Occupation%20and%20Aftermath_EN.pdf*.

19 USCIRF, ANNUAL REPORT 2026, USCIRF–RECOMMENDED FOR COUNTRIES OF PARTICULAR CONCERN (CPC), с. 42. Доступно за посиланням: *https://www.uscirf.gov/sites/default/files/2026-03/USCIRF%202026%20Annual%20Report%20Russia.pdf*.

порушення, що тривають[20]. Так, USCIRF стверджує, що у 2025 році Росія вчиняла «особливо грубі порушення свободи релігії» на окупованих територіях України, зокрема через заборону окремих релігійних груп, штрафи за так звану незаконну місіонерську діяльність, обшуки місць богослужіння, захоплення релігійного майна та затримання релігійних лідерів і вірян, часто з метою утвердження домінування РПЦ[21]. Ба більше, тематичний звіт USCIRF щодо релігійної свободи та заборони тортур за 2025 рік констатує «державну політику широкомасштабного застосування особливо тяжких форм тортур та жорстокого поводження» в Росії та поза її межами. У звіті, зокрема, описується кейс Степана Подольчака, священника ПЦУ, закатованого до смерті російськими окупаційними силами в селищі Каланчак Херсонської області[22]. Згідно з даними Міжнародного альянсу за свободу релігії або переконань та Альянсу статті 18[23] станом на лютий 2025 року російські окупаційні сили вбили щонайменше 80 священнослужителів різних віросповідань і понад 200 викрадали, катували та незаконно ув'язнювали[24].

Отже, наявні дослідження демонструють критичну ситуацію з дотриманням права на свободу віросповідання на окупованих Росією територіях і підтверджують систематичний характер втручання окупаційної влади у релігійне життя шляхом переслідування «небажаних» релігійних спільнот і їхніх представників. Здебільшого таке переслідування набуває екстремальних форм, включно з незаконним ув'язненням, катуванням і вбивством священнослужителів і вірян.

Мета цього звіту — підтвердити й поглибити ці висновки на основі інтерв'ю з постраждалими та свідками таких порушень на окупованих територіях, а також проаналізувати релігійне переслідування як інструмент приниження, залякування та тиску на вірян, щоб зламати їхній моральний і духовний опір російській окупації та насадженню ідеології «русского міра».

---

20 Див. USCIRF reports of 2022–2026. Доступно за посиланням: *https://www.uscirf.gov/news-room/releases-statements/uscirf-warns-potential-significant-religious-oppression-ukraine; https://www.uscirf.gov/sites/default/files/2022-04/2022%20Russia.pdf; https://www.uscirf.gov/sites/default/files/2023-05/Russia.pdf; https://www.uscirf.gov/sites/default/files/2024-05/Russia.pdf; https://www.uscirf.gov/sites/default/files/2025-04/Russia%202025%20USCIRF%20Annual%20Report.pdf; https://www.uscirf.gov/sites/default/files/2026-03/USCIRF%202026%20Annual%20Report%20Russia.pdf*.

21 USCIRF, ANNUAL REPORT 2026, USCIRF–RECOMMENDED FOR COUNTRIES OF PARTICULAR CONCERN (CPC), с. 42. Доступно за посиланням: *https://www.uscirf.gov/sites/default/files/2026-03/USCIRF%202026%20Annual%20Report%20Russia.pdf*.

22 UNITED STATES COMMISSION on INTERNATIONAL RELIGIOUS FREEDOM, FACTSHEET RELIGIOUS FREEDOM AND THE PROHIBITION OF TORTURE AND ILL TREATMENT, Жовтень 2025, с. 5. Доступно за посиланням: *https://www.uscirf.gov/sites/default/files/2025-10/2025%20Factsheet%20Religious%20Freedom%20and%20the%20Prohibition%20of%20Torture%20and%20Ill%20Treatment_0.pdf*. Див. також Радіо Свобода, «Священника закатували, подружжя розстріляли, будинок спалили»: вбивства армією РФ в окупації, 16 лютого 2024. Доступно за посиланням: *https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-vbyvstva-armiyi-rosiyi-v-okupatsiyi/32821426.html*. Релігійно-інформаційна служба України, Росіяни закатували священнослужителя ПЦУ на Херсонщині, 15 лютого 2024. Доступно за посиланням: *https://risu.ua/rosiyani-rozstrilyali-svyashchennosluzhitelya-pcu-na-hersonshchini_n146211*.

23 International Religious Freedom or Belief Alliance (IRFBA) — The Article 18 Alliance — це коаліція держав, які координують моніторинг і дипломатичні дії щодо порушень свободи віросповідання у світі. Див. The Article 18 Alliance. Доступно за посиланням: *https://www.article18alliance.org/about-files*. International Religious Freedom or Belief Alliance. Доступно за посиланням: *www.state.gov/international-religious-freedom-or-belief-alliance/*.

24 The Article 18 Alliance Chair Statement on the Fourth Anniversary of the Full-Scale Russian Invasion of Ukraine. Доступно за посиланням: *https://www.article18alliance.org/statements-1/irfba-the-article-18-alliance-chairnbspstatement-on-the-fourth-anniversary-of-the-full-scale-russian-invasion-of-ukraine*.

Варто зазначити, що опитані для цього звіту постраждалі зазнали різного ступеня насильства й пов'язаної з ним психологічної травматизації. Через це частина осіб, з якими спілкувалися документатори IPHR, не була готова надати свідчення або говорити про найбільш жорстокі й травматичні епізоди. Тобто наведені у звіті приклади не є вичерпними. Постраждалі від воєнних злочинів потребують сталої та системної медичної, психологічної, соціальної та правової підтримки з боку державних і неурядових організацій, що також сприятиме подальшому безпечному документуванню порушень, ефективному розслідуванню злочинів і притягненню винних до відповідальності.

2. Переслідування релігійних громад

В Україні право на свободу світогляду і віросповідання гарантує стаття 35 Конституції України[25]. Це право також закріплено у низці основоположних міжнародних договорів, зокрема в Загальній декларації прав людини[26], Міжнародному пакті про громадянські і політичні права[27] та Європейській конвенції з прав людини (ЄКПЛ)[28]. Конвенція про захист цивільного населення під час війни зобов'язує державу-окупанта гарантувати це право для населення окупованих територій[29].

Росія є державою-учасницею усіх цих міжнародних договорів, крім ЄКПЛ, з якої вона вийшла невдовзі після початку повномасштабного вторгнення в Україну[30]. Попри міжнародні зобов'язання гарантувати свободу віросповідання, Росія проводить широкомасштабну політику позбавлення цього права населення окупованих українських територій. Зібрані IPHR та партнерами свідчення вказують на систематичне переслідування священнослужителів і релігійних громад, які не підпорядковуються РПЦ або виступають проти підтримуваної нею російської агресії. Такі громади зазнають контролю та цензури богослужінь, обшуків та розкрадання церковного майна. Ба більше, російські окупаційні сили застосовують щодо їхніх лідерів обшуки, ув'язнення, а в деяких випадках — катування та сексуальне насильство, залякування та приниження через їхню релігійну діяльність і переконання.

---

25 Конституція України, ст. 35. Доступно за посиланням: *https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96 %D0%B2%D1%80 #Text*.

26 Загальна декларація прав людини 1948, ст. 18. Доступно за посиланням: *https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-right*.

27 Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966, ст. 18. Доступно за посиланням: *https://www.ohchr.org/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights*.

28 Європейська конвенція з прав людини 1950, ст. 9 «Свобода думки, совісті і релігії».

29 Geneva Convention IV, Article 27.

30 Council of Europe, Russia ceases to be a Party to the European Convention on Human Rights on 16 September 2022, 23 березня 2022. Доступно за посиланням: *https://www.coe.int/en/web/tbilisi/home/-/asset_publisher/oce8KQ78XEbs/content/russia-ceases-to-be-a-party-to-the-european-convention-on-human-rights-on-16-september-2022*. Також див. Consultative Council of European Prosecutors (CCPE), Exclusion of the Russian Federation from the Council of Europe and suspension of all relations with Belarus, 17 березня 2022. Доступно за посиланням: *https://www.coe.int/en/web/ccpe/-/the-russian-federation-is-excluded-from-the-council-of-europe*.

2.1 Контроль та цензура богослужінь

Троє опитаних священнослужителів УПЦ і ПЦУ повідомляли[31], що під час окупації російські військові та спецслужбовці відвідували їхні богослужіння і стежили за тим, що на них говорили.

> *«До нас на службу постійно приходив ФСБшник. Я його [потім][32] бачив на допиті. Він стояв та слухав. Особливо коли священник каже проповідь — чи є якась агітація, чи ще щось. Але в нас все було строго по Євангелію»,*
>
> — зі свідчення постраждалого IP0127, протодиякона УПЦ з Херсона, Херсонська область[33].

> *«В церкву приходили [російські військові], визивали як злочинця. Кожен день ходили. [...]. Я Паску начав служити [Пасхальне богослужіння], а вони сумки перевіряли у людей. Стояли з автоматами, сказали, що мене "охороняють [...]. Казали, щоб я роздавав гуманітарку, я відмовився. Забрали в нас все. Прислали іншого батюшку. [...]. Вони [російські військові] вимагали, щоб я агітував на співпрацю інших священників. Моя позиція, що я — проти окупантів»,*
>
> — зі свідчень потерпілого IP0303, священнослужителя УПЦ з Харківської області.

> *«Про те, чого мене забрали, я можу говорити лише зі своєї думки, бо вони не говорили мені причину мого затримання. Перше — це за мову, бо я говорив українською мовою принципово. Після затримання мого були питання, чого я не поминаю їхнього [патріарха РПЦ] Кирила, молюся українською, молюся за воїнів наших, говорю, що Україну підтримувати треба; знали, що солдат наших переховував, говорили, що я нацик [нацист]»,*
>
> — зі свідчення постраждалого IP0300, священника УПЦ з Херсонської області.

2.2 Обшуки та розкрадання майна в проукраїнських релігійних громадах

У шести задокументованих випадках[34] російські окупаційні сили проводили обшуки в релігійних громадах та у їхніх представників, зокрема у трьох випадках — після попереднього «контролю» богослужінь, описаного вище[35].

---

31 Інтерв'ю з постраждалими / свідками: IP0127, IP0300, IP0303.

32 Тут і далі примітки документаторів.

33 Тут і далі цитати були мінімально відредаговані аналітиками IPHR, щоб адаптувати дослівний запис прямої мови постраждалих і свідків для читання.

34 Інтерв'ю з постраждалими / свідками: IP0106, IP0127, IP0128, IP0300, IP0184. IP0303.

35 Інтерв'ю з постраждалими / свідками: IP0127, IP0300. IP0303.

У деяких випадках обшуки закінчувалися розкраданням церковного майна й арештом священнослужителів через богослужіння, які «не подобалися» окупаційним силам. Зокрема, приводами для переслідувань ставали використання української мови, молитви за Україну та відсутність згадок Патріарха РПЦ Кірілла — одного з головних ідеологічних прибічників російської агресії проти України[36].

У жодному з восьми задокументованих випадків затримань священнослужителів[37], які відбувалися після обшуків чи окремо від них, представники окупаційної влади не пояснювали причин переслідування. Судячи з контексту, єдиною метою обшуків, розкрадання майна й арештів було залякування або покарання проукраїнських релігійних громад та їхніх представників:

> *«В них [російських військових] були претензії, чому я проповіді веду на українській мові та чому не упоминаю патріарха московського. [...] Забрали з будинку цінні речі. Забрали в церкві цінні речі. Коли повернувся до церкви, то виявилося, що росіяни забрали гроші храму»,*
>
> — зі свідчення постраждалого IP0128, священнослужителя УПЦ з Херсонської області.
>
> *«Ми прийшли з церкви, а двері були виламані, шафи всі перевернуті, світло включене. Я побачив за двором броньований автомобіль»,*
>
> — зі свідчення постраждалого, священника УПЦ з Херсонської області.
>
> *«Забрали машину, утварь з церкви, Євангеліє забрали і навіть одіяння мої. Яка утварь була в церкві — все забрали, ікони і Євангелія позолочені, чашу, що для причастя, теж забрали. Все вивезли за бугор, в Росію»,*
>
> — зі свідчення постраждалого IP0303, священника УПЦ з Харківської області.

36 Кірілл Гундяєв, відомий як Патріарх РПЦ Кірілл, є одним із головних ідеологів російської агресії проти України. Він публічно заявляв, що загибель російських військових у цій війні «змиває всі гріхи» (див. тут), фактично надаючи військовим моральне та релігійне виправдання для участі у війні й учинення будь-яких дій в її межах. У 2024 році очолювана ним РПЦ назвала російську агресію «священною війною», а всю територію сучасної України — частиною «виключної зони впливу Росії». Див.: Atlantic Council, Russian Orthodox Church declares «Holy War» against Ukraine and West, 9.04.2024. Доступно за посиланням: *https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/russian-orthodox-church-declares-holy-war-against-ukraine-and-west*. Euromaidan Press, Ukraine starts probe into Russian Patriarch Kirill over blessing Ukraine war, 4 листопада 2023. Доступно за посиланням: *https://euromaidanpress.com/2023/11/04/ukraine-starts-probe-into-russian-patriarch-kirill-over-blessing-ukraine-war*; МІПЛ. Аналітичний звіт «Контроль віри над силою», с.8–9, 2026. Доступно за посиланням: *https://mipl.org.ua/wp-content/uploads/2026/01/konrtol-viry.pdf*.

37 Інтерв'ю з постраждалими / свідками: IP0127, IP0128, IP057, IP0184, IP0308, IP0300, IP0303, IP0306.

«Загалом в церкву приїхало десь чотири-п'ять російських військових. Вони представилися охоронцю церкви, що вони — нова поліція. Російські військові оглянули храм, потім вийшли та сказали, що я поїду з ними. [...] Хтось з російських військових почав говорити, щоб я зав'язував говорити українською та перейшов на нормальну мову, на російську. [...] Сказали, щоб я сказав такі слова: що я такий та такий-то був на бесіді, і що насилля до мене не застосовували, і я проти нацизма та фашизма»,

— зі свідчення постраждалого IP0184, настоятеля храму ПЦУ в Херсоні.

Один ув'язнений місцевий житель Херсона, IP0106, розповів, що його сусідом по камері був священник, затриманий через молитви за Збройні Сили України.

Інший ув'язнений, IP0249, місцевий житель Снігурівської громади, Миколаївська область, повідомив, що російські військові катували його, щоб отримати інформацію про місцевого священника, якого вони підозрювали в опорі окупації.

2.3 Переслідування релігійних громад, що надавали гуманітарну допомогу місцевому населенню

В умовах російської окупації, коли часто була гостра нестача ліків, продуктів харчування, звичних для цивільних жителів сервісів і ресурсів, церкви часто ставали чи не єдиним місцем, де люди могли отримати допомогу у вигляді речей та ресурсів першої необхідності, як-от ліки, їжа, електрика тощо. Релігійні громади, які надавали таку допомогу, також зазнавали обшуків, а їхні лідери і члени — залякувань і незаконного позбавлення волі.

«В березні я їздив в Миколаїв за продуктами та ліками. В церкві я відкрив такий собі гуманітарний центр або хаб. Ми відкрили в березні під час окупації в церкві перукарню, кав'ярню, бензин в нас завжди був. Дещо залишилось працювати до осені. Був продуктовий склад, служіння проводили. Я написав плакат на кав'ярні "одно кофе 1000 грн, один кофе 500 грн., одна кава, будь ласка, безкоштовно"»,

— розповідає постраждалий IP0184, настоятель храму ПЦУ в Херсонській області, у храмі якого був обшук у кінці березня 2022, а він сам — ув'язнений[38].

38 Див. кейс IP0184 в розділі 3.1 Безпідставні обшуки й арешти із залякуваннями та насильством.

Ще одна постраждала, IP096, місцева жителька Херсона, яка була ув'язнена на 60 діб через свою волонтерську діяльність в Євангельській церкві, розповіла: «*Я пішла через тиждень до церкви і там побачила знайомих людей. Вирішила там залишитися і всіляко надавати допомогу: готувала їжу, рубала дрова, витягувала кліщів із собак. Нам волонтери привозили гуманітарні вантажі на територію церкви, ми зробили гуманітарний штаб, там були продукти, корм для тварин*».

За свідченнями IP096, церква також прихистила дітей з дитячого будинку: «*Там були діти до 3 років із дитячого будинку, наш пастор їх знайшов у підвалі дитячого будинку — і вони разом із благодійним фондом привезли цих дітей до церкви*». Пізніше російські військові забрали цих дітей назад у дитячий будинок, а згодом частину з них вивезли на інші окуповані території та в Росію[39]. Також почалися переслідування цивільних, які допомагали у церкві з гуманітарними потребами.

Постраждалу IP096 незаконно утримували впродовж 60 діб, на допитах її розпитували про те, чи вона віруюча, і про її роботу в церкві. За її словами, російські військові також проводили обшук у церкві і шукали там склад зі зброєю.

Контроль богослужінь, обшуки і переслідування духовних лідерів релігійних громад і вірян в окупації є грубим порушенням не лише низки індивідуальних прав цих осіб, що детально проаналізовано в наступних розділах, а й прав громад загалом. Такі дії свідчать про намагання російських окупаційних сил створити атмосферу терору, позбавити цивільне населення морального і духовного лідерства їхніх пасторів, іншими словами, зруйнувати основи місцевих релігійних спільнот, які часто виступають чи не єдиним джерелом підтримки людей в окупації. Цей висновок підтверджують вилучення в одному з описаних випадків сакральних релігійних символів (Євангелія, ікон, ритуального одягу, чаші для причастя) і випадки переслідування релігійних громад, що надавали гуманітарну допомогу місцевому населенню.

3. Переслідування священнослужителів

Вісім із 12 релігійних діячів, опитаних IPHR і партнерами, зазнавали необґрунтованих обшуків, арештів і тортур у місцях несвободи. У більшості випадків священнослужителів переслідували через зміст богослужінь, проукраїнську позицію або приналежність до «небажаної» церкви[40].

39 Українська Правда, «NYT розкрило російську схему викрадення дітей на прикладі Херсонського дитбудинку», 3 червня 2024. Доступно за посиланням: *https://life.pravda.com.ua/society/yak-rosiyani-vikrali-ditey-z-hersonskogo-ditbudinku-rozsliduvannya-nyt-301893*.

40 Інтерв'ю з постраждалими / свідками: IP0127, IP0128, IP057, IP0184, IP0308, IP0300, IP0303, IP0306.

3.1 Безпідставні обшуки й арешти із залякуваннями та насильством

Як зазначалося вище, священнослужителям здебільшого не пояснювали причин обшуків і затримань та не повідомляли, куди їх везуть. Однак коли вони опинялися в місцях несвободи, їм ставало зрозуміло, що їх переслідують через їхню релігійну діяльність[41].

У двох задокументованих випадках російські окупаційні сили захоплювали релігійних діячів безпосередньо у церквах — місцях, які мали слугувати прихистком для них і їхньої пастви. Атаки на священнослужителів у місцях їхнього служіння є іще одним свідченням наміру окупаційної влади тероризувати релігійні громади в окупації і їхніх духовних лідерів. Щонайменше в одному випадку (кейс IP0300, описаний нижче) затримання священника в церкві супроводжувалося побиттям. Ще четверо постраждалих повідомили, що російські військові погрожували їм фізичною розправою під час затримання.

> *«Вдома була жінка, а я в церкві, яка знаходилася на одній вулиці з нашим будинком. Вона прокинулася від того, що затвори автоматів щолкали. Чоловік п'ять їх було [російських військових] з автоматами і в формі. Вона вискочила із спальні, накинула халат, а вони вже були в кімнаті. Один вхопив її за горло, притиснув до підлоги і сказав "сучка украинская, где он". Вона сказала, що я на роботі у церкві.* [...]
>
> *Я побачив, як вони [російські військові] забігають на територію церкви через центральний вхід. Їх було 6 чи 7. Я не роздивився, хто то був, — чи Спецназ, чи Росгвардія [підрозділи російських військ]. Підбігли до мене, наставили автомати. Спочатку сказали лягати на землю, потім вставати. Коли на їхню фразу "поклич батюшку" я відповів, що це я, то один із них автоматом ударив мене в голову. Бурят [російський військовий азійської зовнішності] кричав, що я хотів відкрити тут УНА-УНСО,[42] а жінка — українську школу на дому. І знову вдарив в голову тактичними рукавицями. Тоді наділи мішок на голову, кайданки на руки позаду спини і повели до машини»*,
>
> — зі свідчення постраждалого IP0300, священника УПЦ з Херсонської області.

41 Інтерв'ю з постраждалими / свідками: IP0330, IP057, IP0184, IP0127, IP0300.

42 УНА-УНСО або Українська Національна Асамблея — Українська Народна Самооборона — це маргінальна праворадикальна політична і парамілітарна організація, створена в 90-х роках XX століття в Україні, що фактично перестала існувати після кількох невдалих спроб отримати місця в парламенті і часткового злиття у 2014 році з іншою праворадикальною політичною партією «Правий сектор», яка, своєю чергою, теж не пройшла в парламент у 2019-му. Див. Радіо Свобода, «Блиск і злиденність УНА-УНСО», 24 квітня 2022. Доступно за посиланням: *https://www.radiosvoboda.org/a/889039.html*. Рух Чесно. Доступно за посиланням: *https://www.chesno.org/party/127/*. Interfax-Ukraine, «Right Sector registered as official party», 22 травня 2014. Доступно за посиланням: *https://en.interfax.com.ua/news/general/206070.html*. Громадянська мережа «Опора», «Остаточний звіт за результатами спостереження на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року», 25 серпня 2020. Доступно за посиланням: *https://oporaua.org/vybory/zvit_parlamet_election_2019-20227*.

«Загалом в церкву приїхало десь чотири-п'ять російських військових. Вони представилися охоронцю церкви, що вони нова поліція. Російські військові оглянули храм, потім вийшли та сказали, що я поїду з ними. [...] Сказали, що "все, будуть розбирати мене на частини". [...] Хтось з російських військових почав говорити, щоб я зав'язував говорити українською та перейшов на нормальну мову, на російську»,

— зі свідчення постраждалого IP0184, настоятеля храму ПЦУ з Херсона.

«Коли мене привезли, росіянин сказав, що якщо я говоритиму правду, мене відпустять. Якщо говоритиму неправду, то будуть "вчити". Погрожував бити струмом, надягати мішок на голову й душити мотузкою, погрожували зґвалтувати»,

— зі свідчення постраждалого IP057, пастора громади ЄХБ в Харківській області.

«Він [російський військовий на допиті після затримання] постійно вів себе агресивно, погрожуючи мені "піздець тобі, отец". З ним був Дикий [позивний російського військового]. Погрози були від них [обох] в мій бік, що я "вже приїхав, що це моя конечна остановка, триндець і пиздець»,

— зі свідчення постраждалого IP0308, священника УПЦ з Херсонської області.

«Примусово в мене забрали телефон. Я спочатку відмовлявся, мене завели в каюту [українського корабля, захопленого російськими військовими], один з військових дістав пістолет, передьоргнув приклад та сказав, що прострелить мені ногу та викине за борт. Я був змушений віддати телефон»,

— зі свідчення постраждалого IP0306, настоятеля храму ПЦУ з Одеської області, ув'язненого поблизу острова Зміїний.

3.2 Фізичне насильство в ув'язненні

Семеро[43] з 12 опитаних священнослужителів повідомили, що зазнавали тієї чи іншої форми фізичного насильства.

Представники російських окупаційних сил застосовували фізичне насильство, щоб покарати, залякати, принизити, примусити священнослужителів до співпраці, зречення церковного сану та своїх переконань[44].

43 Інтерв'ю з постраждалими / свідками: IP057, IP0184, IP0303, IP0300, IP0127, IP0306, IP0128.

44 Інтерв'ю з постраждалими / свідками: IP057, IP0184, IP0303, IP0300, IP0127, IP0306, IP0128.

«Знову вдарили мене струмом. І далі він [російський військовий] сказав, щоб я писав під диктовку. Він диктував — я писав. На моменті відмови від сану сказав їм, що це ж профанація і цей лист ніякої сили не має. Але їм було всерівно»,

— зі свідчення постраждалого IP0127, протодиякона УПЦ з Херсона, Херсонська область.

«Весь цей час мене били по тілу. Били після кожного запитання. [Російський військовий] Казав, що я займаюся пропагандою. Сказав, що тут не буде Української православної церкви і ваших сект, буде лише Російська православна церква. Почав звинувачувати мене в тому, що я працюю на американську розвідку. Під час цього допиту він наставив на мене пістолет»,

— зі свідчення постраждалого IP057, пастора громади ЄХБ в Харківській області.

«Я писав розписку збройним силам РФ, що буду співпрацювати з військовою адміністрацією РФ. Що за дачу лживих показань несу відповідальність. Потім російські військові записали зі мною два відео. Сказали, щоб я сказав наступні слова: що я, такий та такий-то, був на бесіді, і що насилля до мене не застосовували, і я проти нацизма та фашизма»,

— зі свідчення постраждалого IP0184, настоятеля храму ПЦУ в Херсоні.

Найпоширенішими задокументованими формами фізичного насильства були побиття, застосування струму та сексуальне насильство.

Шестеро з 12 опитаних священнослужителів зазнавали побиття[45]. Представники окупаційної влади били постраждалих ногами, руками, прикладами автоматів, тактичними рукавицями, пляшками з водою, гумовими палицями та кийками.

«*Натягли шапку на голову мені вже так, що дихальні шляхи перекрило. Дубинкою в район серця били, по нозі, по коліну в одне місце багато разів наносили удари. Я казав, що в мене серце болить, обіцяли пігулку, але нічого не привезли. Набивали ногу. Душили, били і по голові, і по корпусу. Вимагали, щоб я щось говорив, а в мене зневоднення, і я не міг говорити. Руки зв'язали в куртці долонями навпаки, замотали скотчем за спиною*»,

— зі свідчення постраждалого IP0184, настоятеля храму ПЦУ в Херсонській області.

45 Інтерв'ю з постраждалими / свідками: IP057, IP0184, IP0300, IP0128, IP0127, IP0306.

«Той, хто мене допитував, сказав тому, який мене бив, що він слабо мене б'є. І сам взяв дубинку й став бити. Вдарив по больному лівому плечу. Наказав бити по голові, але той інший не вдарив. Мабуть, коли я захищався, мене вдарили по лівій руці. Продовжили бити і тоді, коли я повзав по підлозі. Били по плечам, ниркам, ногам, спині»,

— зі свідчення постраждалого IP057, пастора громади ЄХБ в Харківській області.

Четверо з 12 опитаних священнослужителів розповіли, що під час допитів їх катували електричним струмом за допомогою електрошокерів, польових телефонів чи дротів, під'єднаних до пальців, вух або статевих органів[46].

«Потім принесли квадратну коробку з вимикачами, десь 15 на 15 см, висотою 10 см. Запитали, чи знаю, що це таке. З коробки було видно оголені дроти на кінцях. Намотали мені оголені частини дротів на вказівні пальці обох рук і увімкнули. Мене струмом сильно вдарило, секунд 5–6 кожного разу били і в процесі потроху збільшували струм чи напругу. Коли лупило струмом, то мене аж трясло, привставав зі стула»,

— зі свідчення постраждалого IP0127, протодиякона УПЦ з Херсона, Херсонська область.

«Ще навіть питання не було, а вже одразу почали по ребрах бити електрошокером, після двох ударів мене скинуло з табуретки. Підняли і знову посадили»,

— зі свідчень IP0300, священника УПЦ з Херсонської області.

Ще одному постраждалому священнику IP0303, чиє інтерв'ю було повністю анонімізоване з міркувань безпеки, **зв'язали руки скотчем, під'єднали до вух дроти і били електрострумом**.

У більшості випадків катування електричним струмом поєднували з іншими фізичними знущаннями — побиттям, удушенням, сексуалізованими тортурами, описаними в інших розділах.

Також священнослужитель IP0128 повідомив, що в одному з населених пунктів Херсонської області, де він перебував, було знайдено тіло людини в підряснику (релігійному одязі) з перерізаним горлом, але йому невідома особистість жертви.

46 Інтерв'ю з постраждалими / свідками: IP0127, IP0300, IP0306, IP0303.

3.3 Сексуальне насильство в ув'язненні

П'ятеро з 12 опитаних зазнавали сексуального насильства[47]. Опитані священнослужителі повідомляли про примусове оголення та погрози та спроби анального зґвалтування, а один з них також розповідав про застосування ударів і струму до статевих органів[48]. Варто зазначити, що ці випадки є частиною ширшої політики російських окупаційних сил[49] з масового використання сексуальних тортур[50] (сексуалізованих тортур)[51] до цивільного населення в окупації. Відповідно до позиції Спеціального доповідача ООН з питань катувань сексуальні тортури є екстремальним проявом утвердження повної фізичної і психологічної влади над постраждалими, що ставить їх у положення глибокої вразливості та безсилля[52].

П'ятеро із 12 опитаних повідомили, що зазнавали погроз та спроб анального зґвалтування за допомогою сторонніх предметів.

> *«Російські військові сказали, що зараз будуть мене роздягати. Далі порвуть мене дубинкой та "феналгоном" намажуть рану[53]. Далі побиття, удушення, мої крики відбувалися одночасно з тим, як російські військові мене роздягали. Вони мене роздягнули, поставили на коліна. До того питали, як я відношуся до Росії. Питав, чи знаю, що зі мною буде. Вони взяли дубинку та намагалися поліцейську гумову*

47 Інтерв'ю з постраждалими / свідками: IP0306, IP0300, IP0127, IP0184, IP057.

48 Інтерв'ю з постраждалим / свідком: IP0306.

49 Якщо встигаємо, додати звіт ІПХР та ТХ, коли він буде опублікований (має бути в кінці червня 2026); United Nations, Human Rights Office of the High Commissiner, Evidence mounting about Russian tactics of sexual torture against Ukrainian civilians: UN expert, 21 серпня 2025. Доступно за посиланням: *https://www.ohchr.org/en/press-releases/2025/08/evidence-mounting-about-russian-tactics-sexual-torture-against-ukrainian*. Human Rights Council Fifty-eighth session 24 February–4 April 2025, A/HRC/58/67, 11 березня 2025, paras 48–55. Доступно за посиланням: *https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2025/03/report/auto-draft/202503-A-HRC-CoI-Ukraine.pdf*.

50 United Nations, Human Rights Office of the High Commissiner, Identifying, Documenting, Investigating and Prosecuting Crimes of Sexual Torture Committed during War and Armed Conflicts, and Rehabilitation for Victims and Survivors, 12 червня 2024. Доступно за посиланням: *https://www.ohchr.org/en/calls-for-input/2024/identifying-documenting-investigating-and-prosecuting-crimes-sexual-torture*. Danish Institute against sexual torture (DIGNITY), Fact Sheet Collection HEALTH #21 SEXUAL TORTURE. Доступно за посиланням: *https://dignity.dk/wp-content/uploads/Sexual-Torture-Factsheet_English.pdf*.

51 Лівий берег, «Сексуалізоване насильство під час війни як складник геноциду», 14 березня 2025. Доступно за посиланням: *https://lb.ua/society/2025/03/14/665461_seksualizovane_nasilstvo_pid_chas.html*. Cambridge University Press, Sexualized Torture and Sexually Torturous Violence, 18 січня 2024. Доступно за посиланням: *https://www.cambridge.org/core/books/abs/torture-and-torturous-violence/sexualized-torture-and-sexually-torturous-violence/BEA7CE7D2AF2F99B6FA545BAD932751B*.

52 United Nations, Human Rights Office of the High Commissiner, Identifying, Documenting, Investigating and Prosecuting Crimes of Sexual Torture Committed during War and Armed Conflicts, and Rehabilitation for Victims and Survivors, 12 червня 2024. Доступно за посиланням: *https://www.ohchr.org/en/calls-for-input/2024/identifying-documenting-investigating-and-prosecuting-crimes-sexual-torture*. UN Audiovisual Library, UN / SPECIAL RAPPORTEUR ON TORTURE, 25 жовтня 2024. Доступно за посиланням: *https://media.un.org/avlibrary/en/asset/d329/d3291295*.

53 Феналген (правильна назва рос.: Финалгон) — це російський медичний препарат, який спричиняє інтенсивне відчуття тепла на шкірі, що утримується протягом кількох годин, і використовується для лікування запалених м'язів та суглобів. Див.: *https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BC%D0%B8%D0%B4*.

дубинку запхати в мене через задній прохід. Мені дали помацати діаметр дубинки руками. Це було страшно. І в цей момент, коли один пхає кийок, інший питає, чи буду я підписувати папери. Я сказав, що буду підписувати»,

— зі свідчення постраждалого IP0184, настоятеля храму ПЦУ з Херсонської області.

«В один момент казали, що ви всі хохли [образливий термін для осіб української національності], підараси, і брали швабру, а ти голий стоїш, і цю швабру в дупу намагаються запхнути. Кажуть, що швабра через горло вийде. Проникнення не було, але сам факт налякати їм був важливий»,

— зі свідчень потерпілого IP0306, настоятеля храму ПЦУ з Одеської області.

«У них на полиці був штучний фалос. Він виглядав, як в секс-шопах, він був великим, десь сантиметрів 20–25 — гіперболізований, колір тілесний, рожево-бежевий, може. Вони мене на підлогу кинули та почали штани знімати, пояс розстібнули. Я зрозумів, що зараз будуть ґвалтувати мене. Я просив, що не треба цього робити. Вони мене підняли, посадили. Сказали тепер на камеру розповідати про дітей Донбаса[54]»,

— зі свідчення постраждалого IP0127, протодиякона УПЦ з Херсона, Херсонська область.

«Питали про ЗСУ [Збройні сили України], про солдат, казали, що молився на українській мові, їх Кирила не поминав, говорили, що молився за хлопців ЗСУ і Україну. Я відповідав: "Так, молився. А за кого ж мені молиться". Казали, що дубинку в задній прохід засунуть. Але, дякувати Богу, вони тільки погрожували»,

— зі свідчень IP0300, священника УПЦ з Херсонської області.

Також зґвалтуванням погрожували постраждалому IP057, пастору громади ЄХБ, та постраждалому IP0303, священнослужителю УПЦ з Харківської області.

Один постраждалий повідомив про застосування ударів і струму до геніталій[55].

«І під час цього ще водять на допити і ще лиють воду, б'ють електрошокером. Струмом били по ягодиці, на голову накидали простинь. Цілилися по геніталіям та били електрошокером. По статевих органах ставили на розтяжку та били поміж ніг»,

— зі свідчення постраждалого IP0306, настоятеля храму ПЦУ з Одеської області.

54 Вірогідно, мається на увазі вимога записати пропагандистське відео, де особа підтверджує, що Україна нібито переслідує проросійське цивільне населення Донбасу, зокрема дітей.

55 Інтерв'ю з постраждалими / свідками: IP0306, IP0300.

Варто зазначити, що постраждалі не завжди готові ділитися інформацією про пережите сексуальне насильство і потребують часу, щоб впоратися із завданою фізичною та психологічною шкодою й наважитися поділитися інформацією про те, що з ними сталося. Наприклад, IPHR задокументувала випадок у Луганській області, який стався у серпні 2014 року з членом релігійної спільноти Свідків Єгови IP0309, але постраждалий наважився говорити про нього лише у 2024 році.

Під час ув'язнення російські військові **примушували постраждалого до статевого акта з його духовним братом** [у Свідків Єгови духовним братом вважається будь-який інший член релігійної громади]. Коли **постраждалий відмовився та почав пручатися, його роздягнули, наказали відтягнути рукою статевий член і один з російських військових імітував кастрацію зворотним боком ножа**. Після допиту **обох представників Свідків Єгови привели оголеними в загальну камеру, де утримувалося приблизно 18 ув'язнених, та повідомили їм, що між постраждалими відбувся статевий акт**. Також російські військові кинули до камери простирадло зі слідами крові від побоїв постраждалого[56].

3.4 Психологічне насильство в ув'язненні

Восьмеро з 12 опитаних повідомили про погрози фізичним насильством[57], зокрема погрози катуванням, вбивством і, як зазначалося вище, зґвалтуванням. На додачу до таких «загальних» погроз, які російські окупаційні сили застосовують до багатьох ув'язнених цивільних[58], проти священнослужителів вони також використовували релігійну наругу, знецінення віри і примус до її зречення.

> *«[Російський військовий] Почав звинувачувати мене в тому, що я ідейний пастор. Що я розбещую молодь, а наша церква калічить родини. Казав, що я займаюся пропагандою. Сказав, що я звідси не вийду, обіцяв пустити мене в розхід [вбити]. Обіцяв, що "нікому з ваших віруючих не дамо життя"»,*
>
> — зі свідчення постраждалого IP057, пастора громади ЄХБ в Харківській області.
>
> *«Потім вони сказали, мовляв, я голий, зв'язаний, побитий і що? Я в Христа вірю досі? А Христос гівно. А вони — російські військові, вони в родіну вірять»,*
>
> — зі свідчення постраждалого IP0184, настоятеля храму ПЦУ в Херсонській області.

56 Інтерв'ю з постраждалим / свідком: IP0309.

57 Інтерв'ю з постраждалими / свідками: IP0128, IP057, IP0184, IP0308, IP0306, IP0300, IP0127, IP0184.

58 International Partnership for Human Rights (IPHR), Missed Calls from Kherson: Russian Sexualised Torture at Temporary Detention Facility #1, 12 травня 2025. Доступно за посиланням: *https://iphronline.org/articles/missed-calls-from-kherson-russian-sexualised-torture-at-tdc-1/*. International Partnership for Human Rights (IPHR), Torture at Balakliia Police Station: 6 cells, 64 captives and no room for humanity, 20 грудня 2024. Доступно за посиланням: *https://iphronline.org/articles/torture-at-balakliia-police-station-6-cells-64-captives-and-no-room-for-humanity/*. International Partnership for Human Rights (IPHR), Unlawful confinement and torture in Dymer, Kozarovychi, and Katyuzhanka, Ukraine, 03 жовтня 2022. Доступно за посиланням: *https://iphronline.org/articles/unlawful-confinement-and-torture-in-dymer-kozarovychi-and-katyuzhanka-ukraine*.

«Вони [російські військові] віддали мене тому, хто був зі мною постійно в контакті. Він був один з русичів. В нього було бажання поговорити. Він казав, що ми, українці, їх російську віру знищили. Аби йому дали добро покрамсати мене на маленькі частинки, він би з превеликим задоволенням, мабуть, це зробив»,

— зі свідчення постраждалого IP0128, священнослужителя УПЦ з Херсонської області.

3.5 Нелюдські умови тримання

На додачу до фізичного і психологічного насильства семеро ув'язнених священнослужителів були утримувані в нелюдських умовах[59]. Постраждалих тримали в переповнених камерах, без вентиляції та регулярного доступу до душу й туалету, іноді без їжі та питної води:

«Ми сміялися, що нас посадили в туалет: кімната 8 на 10, одне двоярусне ліжко, одне одноярусне, дірка в підлозі, як туалет. Умивальник. Завжди смерділо, кімната не провітрювалась. Як покарання нас не виводили на прогулянки»,

— зі свідчення постраждалого IP0306, настоятеля храму ПЦУ з Одеської області.

«Закрили нас в залізну клітку. І по одному спускали у підвал, у камери. Це теж була будівля місцевої поліції, на базі ізолятора тимчасового тримання, який тридцять років ніхто не використовував. Підлога вся згнивша була, ні світла не було, ні туалета. В туалет ходили по-маленькому в пластмасові бутилки, а по-великому — у целофанові кульочки. Зранку нас виводили на 10 хвилин в туалет — яму, яку вони самі викопали, дві доски поклали. І ввечері на 10 хвилин виводили теж. Камера 2 на 4, сирість, 10 людей у камері. Їсти давали один, а коли два рази по ложці каші, але коли і не давали. Росгвардія зранку привозила солдатський термос, який розрахований на 25 людей, а нас було 60 людей [всього ув'язнених в кількох камерах]»,

— зі свідчення постраждалого IP0300, священника УПЦ з Херсонської області.

«У камері було дві кушетки. Туалет і раковина. Вікно над дверкою. Світло було поганим. Був столик. У камері було душно. Була вентиляція, але включали її ненадовго. Вода була в бутилках. В умивальнику вода не завжди була. Кормили двічі на день. Але у мене і апетиту не було. По-большому водили в туалет в приміщенні один раз на день, зранку. Вдягали мішок на голову, доводили до туалету, знімали мішок»,

— зі свідчення постраждалого IP057, пастора громади ЄХБ в Харківській області.

59 Інтерв'ю з постраждалими / свідками: IP0306, IP0300, IP057, IP0308, IP0128, IP0184, IP0127.

Одного постраждалого утримували в непристосованих для цього приміщеннях — ангарі та літньому душі. *«Півтори години тримали у гаражі, а потім мене перевели в ангар. [...] Мене повезли назад в Краснолюбецьк і посадили вже в літній душ, це біля туалету. Там дрова лежали, приміщення 1,5 на 1,5 метри. Дали стульчик — і сидів там цілу ніч»,*

— зі свідчення постраждалого IP0308, священника УПЦ з Херсонщини.

4. Переслідування вірян

Незаконне позбавлення волі є поширеною формою переслідування цивільних на окупованих Росією територіях. Здебільшого воно супроводжується систематичним фізичним і психологічним насильством проти ув'язнених. На прикладі дослідження «*Missed Calls from Kherson: Russian Sexualised Torture at Temporary Detention Facility #1*»[60] IPHR і партнери задокументували патерни фізичного й психологічного насильства щодо 59 опитаних цивільних в'язнів в одному з місць несвободи окупованого Херсона. 50 з 59 ув'язнених зазнавали фізичного насильства, 36 — сексуального та 24 — психологічного, водночас щодо багатьох в'язнів застосовували декілька видів насильства і жоден не уникнув якогось із них.

За даними іншого дослідження IPHR та Truth Hounds «*Torture at Balakliia Police Station: Six Cells, Sixty-Four Captives, and No Room for Humanity*»[61] у поліцейському відділку окупованої Балаклії, Харківська область, із 64 опитаних 41 зазнавав фізичного насильства, 37 — психологічного. Як і в Херсоні, щодо багатьох постраждалих застосовували обидва види насильства.

4.1 Віра як джерело психологічної підтримки для ув'язнених

Із проаналізованих інтерв'ю випливає, що багато ув'язнених використовували віру в Бога як останній доступний засіб психологічної саморегуляції, внутрішньої опори та підтримки в умовах повної невизначеності і страху за власне життя, жаху фізичних і психологічних страждань, неможливості захистити себе та контролювати ситуацію.

«На стінах камери були надписи, ікони та молитви, написані самими ув'язненими»,

— зі свідчення постраждалого IP079 з Херсона.

60 International Partnership for Human Rights, Blue Bird, Fight for Right, Truth Hounds, and JurFem, Missed calls from Kherson: Russian sexualised torture at Temporary Detention Center #1, 2023. Доступно за посиланням: *https://iphronline.org/articles/missed-calls-from-kherson-russian-sexualised-torture-at-tdc-1/*.

61 International Partnership for Human Rights and Truth Hounds, Torture at Balakliia police station: 6 cells, 64 captives and no room for humanity, 2024. Доступно за посиланням: *https://iphronline.org/articles/torture-at-balakliia-police-station-6-cells-64-captives-and-no-room-for-humanity/*.

«З 15 серпня ми поставили в камері ікону і молилися»,

— зі свідчення постраждалого IP023 з Балаклії, Харківська область.

«Надписи були видряпані на вході й біля нар "Спаси и сохрани"»[62],

— зі свідчення постраждалого IP071 з Херсона.

«Після допиту я дізнався про таку традицію в камері: як когось викликали на допит, то решта читали молитву за визволення»

— зі свідчення IP063 з Балаклії, Харківська область.

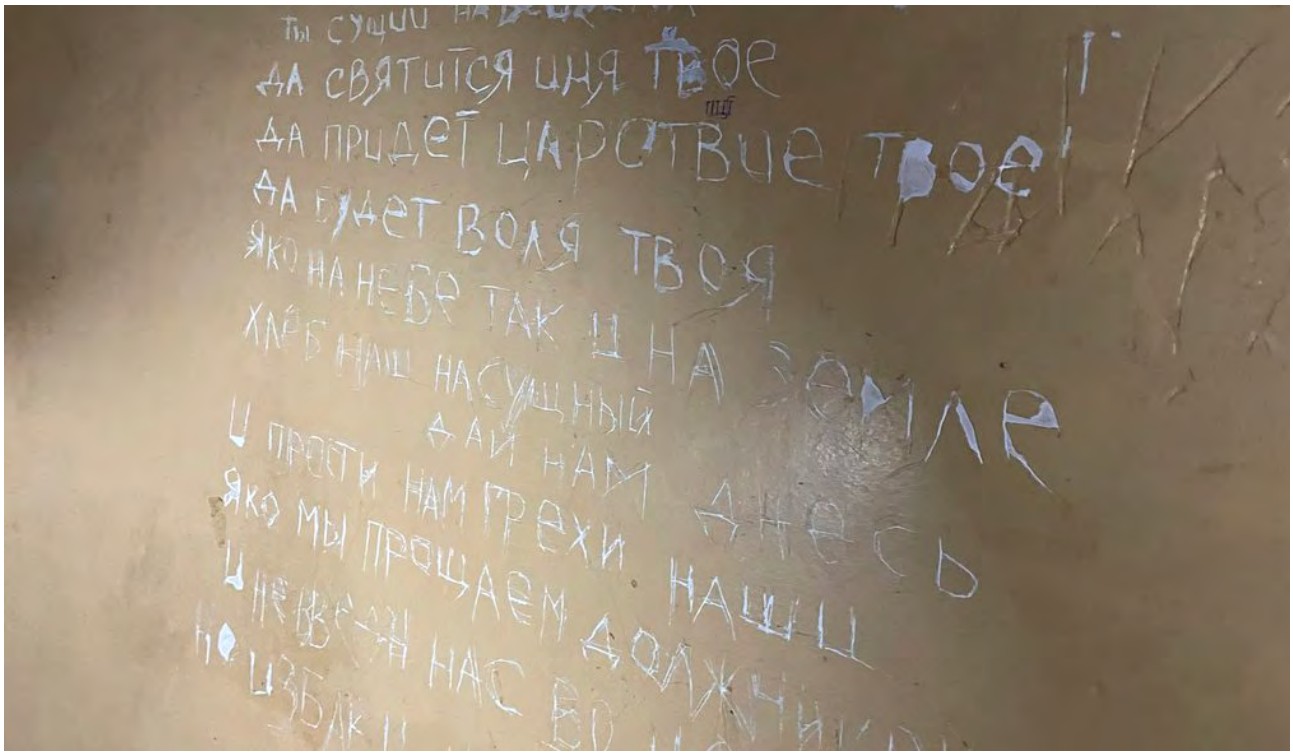

Фото видряпаної на стіні молитви «Отче наш» в одній із камер поліцейського відділку окупованої Балаклії, Харківська область. Джерело: Suspilne

62 "Спаси і збережи" – переклад українською.

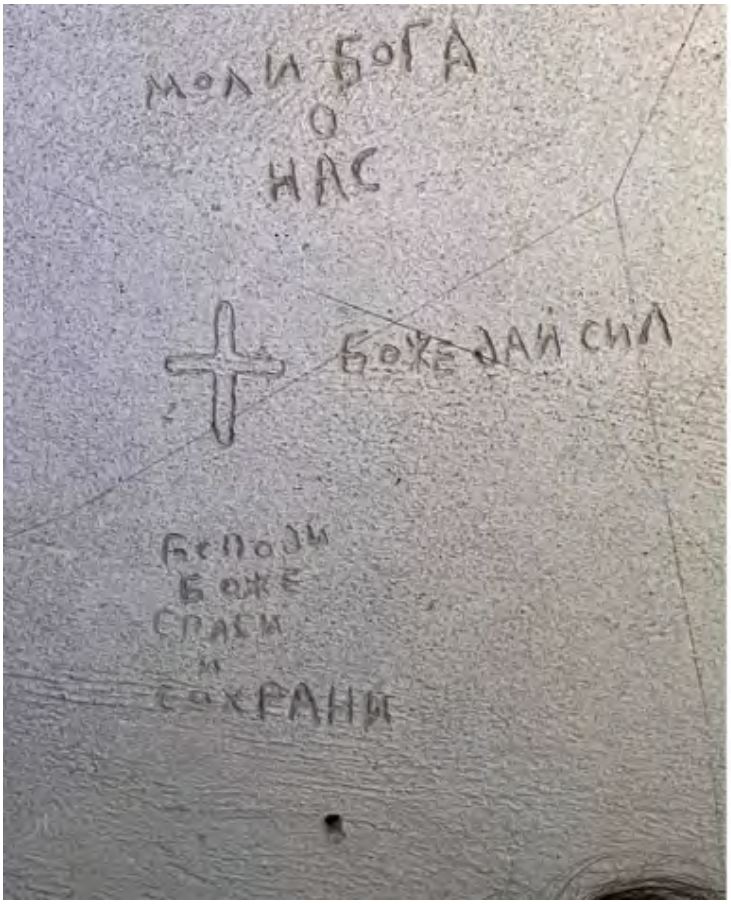

Фото видряпаних на стіні хреста і написів «Моли Бога о нас», «Боже, дай сил», «Господи Боже спаси и сохрани»[63] *в камері однієї з катівень, облаштованих російськими окупаційними силами в Херсоні, Херсонська область.*
Джерело: Українська Правда

4.2 Використання віри й релігії як інструменту психологічного тиску

Російські окупаційні сили, які ув'язнювали, допитували й катували вісьмох опитаних IPHR цивільних[64], використовували їхню віру в Бога як інструмент психологічного тиску і залякування та привід для фізичного насильства.

Накази молитися «перед стратою». Четверо опитаних[65] повідомили про те, що представники російських окупаційних сил використовували погрози, пов'язані з молитвою, та натяки, що це може бути остання молитва ув'язнених перед стратою.

> *«Їх старший достав пістолет і приклав до голови "молись, молись, ти вбивав наших пацанів"»*[66]*,*
>
> — зі свідчення постраждалого IP0135 з села Станіслав, Херсонська область.

63 "Моли Бога про нас. Боже, дай сил. Господи Боже, спаси і збережи" – переклад українською.

64 Інтерв'ю з постраждалими / свідками: IP0306, IP0300, IP057, IP0308, IP0128, IP0184, IP0127.

65 Інтерв'ю з постраждалими / свідками: IP0135, IP082, IP069, IP302.

66 Переклад з російської.

«Нас вивезли за місто, почали по одному витаскувати, розрізати скоч на руках, всіх построїли і сказали "молитесь, суки"»[67],

— зі свідчення постраждалого IP082 з Херсона.

«Питали, чи православний я, казали молитись. Став молитись, потім був постріл. Судячи з ехо, постріл був вгору. Я стояв обличчям до стіни. Праворуч від себе теж почув постріл. Почав читати молитву і просити пробачення у дітей, що вони народилися в такий час і залишаться сиротами. Весь цей час знущань від російських військових я був роздягнутий, десь 3–3,5 години»,

— зі свідчення постраждалого IP069 з Чорнобаївки, Херсонська область.

«В мене очі були зав'язані тряпкою, і руки теж за спиною. Нас посадили в "Тигр" [російський військовий транспортний засіб] і повезли. Вони запитали, про що я думаю. Я казав, що молюся, аби залишитися в живих. Військовий сказав молитися вслух. І мені довелося це робити»,

— зі свідчення постраждалого IP302 з села Бугаївка, Харківська область.

Імітація поховальних обрядів щодо ув'язнених. У двох задокументованих випадках[68] російські військові залучали до катування священників, які імітували поховальні церковні обряди щодо живих полонених, яким військові погрожували стратою.

«Нас почали допитувати: куди ми їхали і навіщо. Потім привели священника, він відспівав нас [християнський обряд, здійснюваний священником над померлою людиною перед похованням]. Запитали, чи православні ми. Нам сказали приспустити штани і зробили укол в сідницю. Добавили, що через 5–6 годин укол подіє і в кого слабке серце — воно зупиниться. Поки нас відспівували, ми стояли на колінах. Батюшка був з Росії»,

— зі свідчення постраждалого IP0147 з Херсонської області.

«Зранку приїхав російський військовий, сказав, якщо я скажу на камеру, що погоджуюсь з ними співпрацювати, і скажу про трьох чоловіків, що вони радикали, то мене випустять. "Нет? Ну тогда ты удосужена экзекуции"[69]*. Мені наділи шапку на очі і кинули в Джип, а на коридорі перехрестив мене батюшка, благословив, значить»,*

— зі свідчення постраждалої IP0133 з Херсонської області.

---

67 "Моліться, суки" – переклад українською.

68 Інтерв'ю з постраждалими / свідками: IP0147, IP0133.

69 "Ні, ну тоді тебе чекатиме екзекуція" – переклад українською.

Фізичне насильство як покарання за сповідування «небажаної» релігії. У чотирьох задокументованих випадках[70] російські військові били ув'язнених за те, що вони мали релігійні переконання, відмінні від їхніх власних, або сповідували заборонену в Росії релігію.

> *«Помню блокнот блакитний, де були наші прізвища, і вони весь час питали, чи я віруючий, чи хрещений. Коли сказав, що я атеїст, то вони взагалі забили мене за це»,*
>
> — зі свідчення постраждалого IP0188, ув'язненого в Херсонській області.
>
> *«У мене на цьому допиті випав хрестик — вони кричали: "Спрячь его"[71]. І стали мене бити й говорити, щоб я став мусульманином»,*
>
> — зі свідчення постраждалого IP041, ув'язненого в Балаклії, Харківська область.
>
> *«У моїй камері був син баптистського пастора. Пастор виїхав, а він залишився. Його били за баптизм саме. Вони це проговорювали йому, щоб він на камеру закликав прихожан з'явитися в ФСБ і стати на облік. У Росії ці релігійні меншини — екстремістські організації»,*
>
> — зі свідчення свідка IP066, ув'язненого в Херсоні, про насильство щодо його співкамерника.
>
> *«У військову комендатуру колаборантка написала, що мій брат навчає українців мусульманства. Його били до вечора, душили, але в той самий день відпустили. Гроші забрали у нього»,*
>
> — зі свідчення свідка IP0118 про переслідування його брата в Херсоні.

5. Потенційна юридична кваліфікація

Задокументовані дії представників російських окупаційних сил на тимчасово окупованих територіях України становлять низку порушень міжнародного гуманітарного права (МГП) та міжнародного права прав людини (МППЛ), а також можуть бути воєнними злочинами і злочинами проти людяності відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС).

Як держава-окупант Російська Федерація несе відповідальність за забезпечення дотримання та захисту основних прав людини на окупованих територіях відповідно до таких міжнародно-правових договорів:

---

70 Інтерв'ю з постраждалими / свідками: IP0188, IP041, IP066, IP0118.

71 "Сховай його" – переклад українською.

- Конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949);
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966);
- Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984);
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950)[72];
- Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002);
- Інші релевантні договірні та звичаєві норми міжнародного права.

Постраждалі священнослужителі та віряни, чиї свідчення проаналізовані в цьому звіті, є цивільними особами з погляду МГП. Вони перебували на території України під ефективним контролем Російської Федерації як країни-окупанта і мають статус захищених осіб відповідно до статті 4 Конвенції про захист цивільного населення під час війни (IV Женевської конвенції). Крім того, відповідно до судової практики ЄСПЛ держава, яка здійснює ефективний контроль над територією, несе відповідальність за порушення прав людини, що там відбуваються[73].

Описані у звіті дії представників російських окупаційних сил також підпадають під юрисдикцію МКС. Хоча Росія не є учасницею Римського статуту і не визнала юрисдикції МКС, його юрисдикція розповсюджується на представників Росії, причетних до міжнародних злочинів в Україні, відповідно до двох декларацій України в межах статті 12(3) Римського статуту у 2014 та 2015 роках[74]. Відповідно до цих юрисдикційних повноважень МКС уже видав шість ордерів на арешт російських політичних і військових лідерів, звинувачуваних у низці воєнних злочинів і злочинів проти людяності[75].

Для кваліфікації задокументованих у звіті діянь як воєнних злочинів та злочинів проти людяності відповідно до Римського статуту МКС, окрім специфічних для кожного з цих

---

72 Російська Федерація вийшла з Ради Європи 16 березня 2022 року, що означало припинення її зобов'язань за Європейською конвенцією з прав людини з цієї дати. Водночас переважна більшість випадків порушень, проаналізованих у цьому звіті, стосуються періодів окупації частини Херсонської області (березень — листопад 2022 року) та частини Харківської області (лютий — вересень 2022 року), протягом яких Російська Федерація залишалася зв'язаною своїми зобов'язаннями за ЄКПЛ. Див.: Council of Europe, Russia ceases to be a Party to the European Convention on Human Rights on 16 September 2022, 23 березня 2022. Доступно за посиланням: *https://www.coe.int/en/web/portal/-/russia-ceases-to-be-a-party-to-the-european-convention-of-human-rights-on-16-september-2022.*

73 Al-Skeini v. United Kingdom (2011).

74 International Crimenal Court, Situation in Ukraine, ICC-01/22. Доступно за посиланням: *https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine*.

75 International Crimenal Court, Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova, 17 березня 2023. Доступно за посиланням: *https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and*. International Crimenal Court, Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Sergei Ivanovich Kobylash and Viktor Nikolayevich Sokolov, 05 березня 2024. Доступно за посиланням: *https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-sergei-ivanovich-kobylash-and*. International Crimenal Court, Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Sergei Kuzhugetovich Shoigu and Valery Vasilyevich Gerasimov, 25 червня 2024. Доступно за посиланням: *https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-sergei-kuzhugetovich-shoigu-and*.

злочинів елементів, мають бути доведені загальні контекстуальні елементи, характерні для цих двох категорій злочинів. Контекстуальний елемент злочинів проти людяності передбачає, що такі злочини відбулися в контексті широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення зі знанням про такий напад[76]. Контекстуальний елемент воєнних злочинів вимагає, щоб такі злочини були визнані тяжкими порушеннями Женевських конвенцій 1949 року та були вчинені в контексті міжнародного збройного конфлікту і пов'язані з ним[77]. Детальний аналіз контекстуальних елементів — поза фокусом цього звіту. Водночас резолюції ООН про засудження російської збройної агресії проти України[78], численні звіти механізмів ООН та неурядових організацій про масові атаки й насильство російських сил проти жителів України[79], а також наявна кваліфікація діянь представників Росії як воєнних злочинів і злочинів проти людяності відповідно до Римського статуту МКС[80] дає змогу зробити висновок, що ці контекстуальні елементи є достатньо доведеними для цілей потенційної юридичної кваліфікації, що міститься в цьому підрозділі. Отже, аналіз окремих потенційних воєнних злочинів і злочинів проти людяності, наведений нижче, не охоплюватиме аналізу контекстуальних елементів цих злочинів.

5.1 Порушення свободи віросповідання або переконань

Діяння російських окупаційних сил, описані в цьому звіті, становлять порушення МГП і МППЛ. Стаття 27 IV Женевської конвенції зобов'язує країну-окупанта поважати релігійні переконання та практики захищених осіб. Стаття 9 ЄКПЛ також захищає свободу думки, совісті та релігії, включно з правом практикувати релігію наодинці або з іншими, публічно чи приватно та виявляти цю свободу в поклонінні, навчанні, практиці та дотриманні. Стаття 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МПГПП) гарантує право на свободу думки, совісті і релігії. Це право включає свободу мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір і свободу сповідувати свою релігію та переконання як одноосібно, так і спільно з іншими, публічно чи приватно; у відправленні культу, виконанні релігійних і ритуальних обрядів та вчень[81]. Також воно передбачає проведення та участь у ритуальних і церемоніальних актах, які безпосередньо виражають віру[82].

Відповідно до статті 18(3) МПГПП це право може бути обмежене у виняткових випадках і лише тоді, коли це «є необхідними для охорони суспільної безпеки, порядку, здоров'я і моралі, так само як і основних прав та свобод інших осіб». Водночас будь-які обмеження, що накладаються, мають бути встановлені законом і повинні застосовуватися так, щоб не порушувати права, гарантовані статтею 18. Обмеження доречно використати лише для тих цілей, для досягнення яких вони призначалися. Своєю чергою, такі цілі не можуть бути

76 Rome Statute, Article 7; ICC Elements of Crimes, Article 7 Introduction (2), (3).

77 Rome Statute, Article 8(2)(a); ICC Elements of Crimes, Article 8 Introduction.

78 A/RES/ES-11/1. Доступно за посиланням: *https://docs.un.org/en/a/res/es-11/1*. A/RES/ES-11/2. Доступно за посиланням: *https://docs.un.org/en/A/RES/ES-11/2*. A/RES/ES-11/5. Доступно за посиланням: *https://docs.un.org/en/a/res/es-11/5*.

79 Див. зноски № 2 і № 3 цього звіту.

80 Див. зноску № 75 цього звіту.

81 CCPR 18(1), Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief, Art. 1(1); UN Commission on Human Rights, Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief, Resolution 2005/40, UN Doc. E/CN.4/RES/2005/40, 19 April 2005, 4(d).

82 HRC, General Comment No. 22, Article 18: Freedom of Thought, Conscience or Religion, UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.4, 30 July 1993, para. 4.

дискримінаційними і відповідні заходи не можуть застосовуватися в дискримінаційний спосіб[83].

Задокументовані факти контролю і цензури богослужінь[84], обшуки і залякування релігійних громад і їхніх представників[85], а також арешти останніх через те, як вони провадили богослужіння[86], становлять *грубе втручання у спільне виявлення релігії*. Крім того, обшуки, арешти та фізичне і психологічне насильство щодо священнослужителів як покарання за їхні релігійні та ідеологічні переконання, зміст і форму проваджуваних ними богослужінь[87], релігійні образи, фізичне і психологічне насильство з метою зречення віри чи переконань становлять грубе порушення їхнього індивідуального права на свободу віросповідання і переконань. Ці порушення не були виправдані відповідно до передбачених статтею 18(3) МПГПП підстав для законного обмеження права на свободу релігії і, вочевидь, були дискримінаційно накладені через релігійну приналежність релігійних громад і їхніх представників.

Крім того, згідно з позицією Спеціального доповідача ООН з питання свободи релігії чи переконань виявлення релігії або переконання не може бути визнане «пропагандою війни або закликами до національної, расової або релігійної ненависті, що становить підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства», а отже, не підлягає обмеженню відповідно до Статті 18(3) МПГПП[88]. Отже, переслідування через проведення богослужінь українською мовою, молитви за Україну і відсутність молитов за московського патріарха[89], а також пов'язані із цими фактами звинувачення священнослужителів у нацизмі[90] й воєнній пропаганді[91] з боку російських окупаційних сил також є порушенням права на свободу релігії.

Право на свободу релігії також включає можливість виготовляти, отримувати та використовувати необхідні предмети й матеріали, що стосуються обрядів або звичаїв релігії чи переконання[92]. Це право охоплює носіння певного одягу та, зокрема, використання певної мови[93]. Порушують це парво переслідування священників за проведення служб українською

---

83 ICCPR, Art. 18(3); HRC, General Comment No. 22, Article 18: Freedom of Thought, Conscience or Religion, UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.4, 30 July 1993, para. 8.

84 Див. розділ 2.1 Контроль та цензура богослужінь.

85 Див. розділи 2.2 Обшуки в проукраїнських релігійних громадах та розкрадання церковного. майна, 2.3. Переслідування релігійних громад, що надавали гуманітарну допомогу місцевому населенню, контроль та цензура богослужінь.

86 Див. розділ 2.2 Обшуки в проукраїнських релігійних громадах та розкрадання церковного майна.

87 Див. розділ 3.1 Безпідставні обшуки й арешти, супроводжувані залякуваннями та насильством.

88 A/HRC/13/40/Add.4 (Lao People's Democratic Republic), para. 29; ICCPR, Article 20.

89 Див. кейси IP0184, IP0106; IP0128, IP0300 у розділі 2.2 Обшуки в проукраїнських релігійних громадах та розкрадання церковного майна.

90 Див. кейси IP0300, IP0184 в розділі 2.2 Обшуки в проукраїнських релігійних громадах та розкрадання церковного майна.

91 Див. кейс IP057 в розділі 3.4 Психологічне насильство в ув'язненні.

92 Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief, Article 6(c). Див. також: International Protocol on Documenting Violations of Religious Freedom p. 19. Доступно за посиланням: *https://religiousfreedominstitute.org/wp-content/uploads/2022/06/InternationalProtocolonDocumentingViolationsofReligiousFreedom-DIGITAL-ODI-2022.pdf*.

93 General Comment No. 22, Article 18: Freedom of Thought, Conscience or Religion, UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.4, 30 July 1993, paras 1, 4.

мовою і примус до використання російської мови[94], а також вилучення в одному з випадків сакральних релігійних символів (Євангеліє, ікони, чаша для причастя і ритуальний одяг)[95].

Комітет ООН з прав людини наголосив, що у випадку ув'язнення право сповідувати свою релігію або переконання та ідентифікуватися з ними зберігається в максимально можливій мірі, сумісній зі специфікою позбавлення волі[96]. Крім того, Мінімальні стандарти ООН щодо поводження з в'язнями підтверджують, що, наскільки це можливо, кожному в'язневі повинно бути дозволено задовольняти свої духовні потреби, включно з володінням релігійними текстами та участю в релігійних службах[97].

Задокументовані випадки свідчать, що російські сили грубо порушували право на свободу релігії в ув'язненні. Замість того щоб сприяти сповідуванню релігії в місцях несвободи, представники російських окупаційних сил застосовували до ув'язнених священнослужителів і вірян релігійне приниження, карали за їхню релігійну приналежність, використовували молитву й релігійні ритуали як інструмент залякування і погроз смертю[98], а також змушували священнослужителів до співпраці, зречення церковного сану та ідеологічних переконань[99].

5.2 Порушення свободи вираження поглядів

Стаття 19 МПГПП гарантує свободу вираження поглядів. Згідно з коментарем Комітету ООН з прав людини це право захищає всі форми думок, включно з думками релігійного характеру[100]. Описані вище випадки перевірок і цензури богослужінь[101], переслідування за використання української мови та проукраїнських молитов, відсутність проросійських молитов[102], а також примус до запису проросійських пропагандистських відео[103] становлять порушення свободи вираження поглядів. Як і у випадку з порушенням свободи віросповідання, ці «обмеження» не були встановлені законом і не необхідні для захисту законного інтересу[104].

---

94 Див. кейси IP0184 IP0128, IP0300 в розділі 2.2 Обшуки та розкрадання майна в проукраїнських релігійних громадах.

95 Див. кейс IP0303 в розділі 2.2 Обшуки та розкрадання майна в проукраїнських релігійних громадах.

96 UN Human Rights Committee, General Comment No. 22: Article 18 (Freedom of Thought, Conscience or Religion), 30 July 1993, CCPR/C/21/Rev.1/Add. 4, para. 8: «Persons already subject to certain legitimate constraints, such as prisoners, continue to enjoy their rights to manifest their religion or belief to the fullest extent compatible with the specific nature of the constraint. States parties' reports should provide information on the full scope and effects of limitations under Article 18.3, both as a matter of law and of their application in specific circumstances».

97 The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), Rule 66.

98 Див. розділи 3.4 Психологічне насильство в ув'язненні; 4.2 Використання віри й релігії як інструменту психологічного тиску на ув'язнених.

99 Див. розділ 3.2 Фізичне насильство в ув'язненні; 5.7 Зґвалтування та інші форми сексуального насильства; 4.2 Використання віри й релігії як інструменту психологічного тиску.

100 UN Human Rights Committee (HRC), General Comment 34: Freedoms of Opinion and Expression (Article 19), UN Doc. CCPR/C/GC/34, (2011), para. 9. Доступно за посиланням: *http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf*.

101 Див. розділ 2.1 Контроль та цензура богослужінь.

102 Див. кейси IP0184, IP0106; IP0128, IP0300 в розділі 2.2 Обшуки та розкрадання майна в проукраїнських релігійних громадах.

103 Див. кейси IP0184 та IP0127 в розділах 3.2 Фізичне насильство в ув'язненні і 3.3 Сексуальне насильство в ув'язненні відповідно.

104 CCPR, Article 19(3).

5.3 Пограбування

Привласнення особистих і церковних цінних речей, церковних коштів, автомобіля та сакральних релігійних предметів російськими окупаційними силами під час обшуків[105] є порушенням права мирного володіння майном[106], а також становить пограбування, заборонене статтею 33 IV Женевської конвенції та нормами звичаєвого МГП[107]. Пограбування охоплює незаконне привласнення державного або приватного майна в умовах збройного конфлікту або окупації незалежно від масштабу такого привласнення і не вимагає широкомасштабного знищення цього майна[108]. Вилучені в одному з випадків Євангеліє, ікони, чаша для причастя і ритуальний одяг[109] також можуть підпадати під захист культурних цінностей відповідно до Конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту та звичаєвого МГП[110].

Крім того, такі дії можуть становити воєнний злочин розграбування відповідно до статті 8(2)(b)(xvi) Римського статуту. Згідно з Елементами злочинів МКС розграбування є привласненням майна без згоди власника з наміром позбавити власника його майна і привласнити його для особистого або приватного використання[111]. У наведених випадках представники російської окупаційної влади вилучили майно, що належить священнослужителям і релігійним громадам, без жодних ознак дотримання законних процедур реквізиції, воєнної необхідності або компенсації. За браком будь-якого законного виправдання такі дії становлять воєнний злочин пограбування[112].

Крім того, відповідно до статті 1 Протоколу I ЄКПЛ ці дії є свавільним втручанням у мирне користування майном[113], а з огляду на їхнє здійснення під час необґрунтованих обшуків також можуть порушувати статтю 8 ЄКПЛ, яка гарантує повагу до особистого і сімейного життя, житла та кореспонденції.

5.4 Переслідування

Задокументовані в цьому звіті дії представників російської окупаційної влади щодо релігійних спільнот і їхніх представників є грубим порушенням заборони дискримінації[114] і можуть становити злочини проти людяності — переслідування відповідно до статті 7(1)(h) Римського статуту. Злочин переслідування передбачає навмисне і грубе позбавлення основоположних прав всупереч міжнародному праву за ознакою належності до тієї чи іншої

105 Див. кейси IP0303, IP0128 в розділі 2.2 Обшуки та розкрадання майна в проукраїнських релігійних громадах.

106 Protocol №1 to ECHR, Article 1.

107 ICRC Customary IHL Study, Rule 52.

108 ICTY, Prosecutor v. Delalić et al. (Čelebići), IT-96-21-T, Trial Judgment, 16 November 1998, paras 590–592. ICTY, Prosecutor v. Naletilić and Martinović, IT-98-34-T, Trial Judgment, 31 March 2003, paras 612–616.

109 Див. кейс IP0303 у розділі 2.2 Обшуки та розкрадання майна в проукраїнських релігійних громадах.

110 ICRC Customary IHL Study, Rule 38.

111 ICC Elements of Crimes, Article 8(2)(b)(xvi).

112 Rome Statute, Article 8(2)(b)(xvi).

113 Article 1 of Protocol No. 1 ECHR.

114 ECHR, Article 14; ICCPR, Article 26.

групи або спільноти. Релігійні групи захищені відповідно до цього положення[115]. Злочин переслідування може охоплювати широкий спектр дій, як-от ув'язнення, знищення або захоплення майна, катування, сексуальне насильство та інші порушення фундаментальних прав, коли такі дії призводять до грубого або кричущого позбавлення постраждалих основних прав на дискримінаційних підставах[116]. Під час визначення, чи становлять конкретні діяння переслідування, такі акти слід оцінювати не ізольовано, а в контексті, з урахуванням їхнього сукупного ефекту[117].

Описані в цьому звіті порушення прав і злочини проти релігійних громад, а також окремих священнослужителів і вірян[118] сукупно та в контексті загального терору проти «небажаних» релігійних громад і їхніх представників свідчать про те, що російські окупаційні сили переслідували їх через релігійну приналежність та/або відмову підкоритися нав'язуваним релігійним та ідеологічним поглядам, зокрема за використання української мови й молитов за Україну в богослужіннях і відсутність проросійських молитов і російської мови[119].

Задокументовані практики переслідування включають систематичний моніторинг і цензуру богослужінь[120], розкрадання церковного й особистого майна[121], незаконне ув'язнення, утримання в нелюдських умовах, а також фізичне і психологічне насильство проти священнослужителів і вірян[122], що часто сягало порогу тортур[123].

Висновок про дискримінаційну мотивацію як необхідний елемент злочину переслідування може бути зроблений на основі дій правопорушників і ширшого контексту[124]. Зокрема, російське політичне та військове керівництво й підконтрольні державі медіа та пропагандисти регулярно стверджують, що росіяни й українці є «одним народом», об'єднаним Руською православною вірою, і таврують всіх, хто опирається окупації, «дияволами», «одержимими» й «сатаністами»[125]. Така риторика надає важливі контекстуальні докази того, що придушення українських релігійних громад відбувалося в рамках ширшої ідеологічної кампанії,

---

115 Rome Statute, Article 7(1)(h); 7(2)(g). Див. також: Ambos, Kai, ed. Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary. München: Beck/Nomos/Hart, 2022, para. 143, para. 146.

116 Rome Statute, Article 7(2)(g); ICTY, Kupreškić, Trial Judgment, paras 621-636.

117 ICTY, Kupreškić, Trial Judgment, para 622.

118 Див. розділи 2. Переслідування релігійних громад; 3. Переслідування священнослужителів; 4.2 Використання віри й релігії як інструменту психологічного тиску на ув'язнених відповідно.

119 Див. розділи 2.2 Обшуки та розкрадання майна в проукраїнських релігійних громадах; 3.1.Безпідставні обшуки і арешти, супроводжувані залякуваннями та насильством.

120 Див. розділ 2.1 Контроль та цензура богослужінь.

121 Див. розділ 2.2 Обшуки та розкрадання майна в проукраїнських релігійних громадах.

122 Див. розділи 3.1 Безпідставні обшуки і арешти, супроводжувані залякуваннями та насильством; 3.2 Фізичне насильство в ув'язненні; 3.3 Сексуальне насильство в ув'язненні; 3.4 Психологічне насильство в ув'язненні; 3.5 Нелюдські умови тримання; 4.2 Використання віри й релігії як інструменту психологічного тиску на ув'язнених.

123 Див. розділ 5.6 Катування та нелюдське поводження.

124 ICTY, Krnojelac, Appeals Judgment, para. 185.

125 Див. висловлювання російського політичного і військового керівництва та підконтрольних державі медіа і пропагандистів. Доступно за посиланням: Just Security, Russia's Eliminationist Rhetoric Against Ukraine: A Collection. Доступно за посиланням: *https://www.justsecurity.org/81789/russias-eliminationist-rhetoric-against-ukraine-a-collection*.

спрямованої проти української релігійної, національної та культурної ідентичності[126]. Цей висновок підкріплює описана у звіті ворожість і придушення української релігійної ідентичності переслідуваних громад, до яких вдавалися представники російської окупаційної влади, включно з арештами й насильством проти священнослужителів за використання української мови та проукраїнських молитов, примус до згадування патріарха РПЦ Кірілла та заяви, що на окупованих територіях не буде жодних церков, крім РПЦ[127].

Керуючись цими дискримінаційними мотивами, російські окупаційні сили піддавали релігійні громади цензурі, залякуванням і пограбуванням, а їхніх духовних лідерів і окремих вірян — ув'язненням, катуванням, розграбуванням і сексуальному насильству — злочинам, передбаченим статтями 7 і 8 Римського статуту[128]. Отже, задокументоване релігійне переслідування було тісно пов'язане з іншими злочинами, що підпадають під юрисдикцію МКС — необхідний елемент злочину переслідування. Тобто проаналізовані дієння становлять злочин проти людяності — переслідування релігійних груп відповідно до статті 7(1)(h) Римського статуту.

5.5 Незаконне позбавлення волі

Випадки ув'язнення священнослужителів, задокументовані в цьому звіті, є грубим порушенням їхнього права на свободі й особисту недоторканність[129] і можуть становити воєнний злочин незаконного позбавлення волі та злочин проти людяності ув'язнення або іншого істотного позбавлення фізичної свободи в порушення основоположних норм міжнародного права відповідно до Римського статуту[130].

Відповідно до положень IV Женевської конвенції держава-окупант може інтернувати захищених осіб або примусово визначати їхнє місце проживання лише «коли це є абсолютно необхідним для забезпечення безпеки держави, яка затримує»[131]. Статті 42 та 43 Конвенції також вимагають, щоб рішення про інтернування ухвалювалися з дотриманням регулярної процедури та періодично переглядалися.

Крім того, відповідно до норм МГП та МППЛ будь-яка затримана цивільна особа має право на базові процесуальні гарантії, включаючи право бути поінформованою про причини затримання, право оскаржити законність затримання перед компетентним органом та право на справедливий і незалежний перегляд продовження затримання[132].

---

126 OHCHR, Human rights situation during the Russian occupation of territory of Ukraine and its aftermath, 20 March 2024, paras 3, 81–82,127–128. Доступно за посиланням: *http://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2024-04/2024-03-20%20OHCHR%20Report%20on%20Occupation%20and%20Aftermath_EN.pdf*. OHCHR, Report on the Human Rights Situation in Ukraine, 1 December 2024 – 31 May 2025, paras 5, 61. Доступно за посиланням: *https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2025-07/2025-06-30%20OHCHR%2042nd%20periodic%20report%20on%20Ukraine_1.pdf*.

127 Див. розділ 2.2 Обшуки та розкрадання майна в проукраїнських релігійних громадах; кейс IP057 в розділі 3.2 Фізичне насильство в ув'язненні.

128 Див. розділи 5.3 Пограбування; 5.5 Незаконне позбавлення волі; 5.6 Катування та нелюдське поводження; 5.7 Зґвалтування та інші форми сексуального насильства.

129 ECHR, Article 5; ICCPR, Article 9.

130 Rome Statute, Article 7(1)(e), Article 8(2)(a)(vii).

131 Geneva Convention IV, Article 42.

132 Geneva Convention IV, Article 78, Additional Protocol I, Article 75; ICCPR, Article 9.

У задокументованих випадках ці гарантії систематично порушувалися. Опитані священнослужителі не знали, чому російські окупаційні сили їх затримали, не отримали офіційних звинувачень[133]. У більшості випадків затримання й подальше ув'язнення були пов'язані з релігійною діяльністю, проукраїнськими поглядами, відмовою співпрацювати з окупаційними силами або приналежністю до «небажаних» релігійних громад[134]. Жодна з цих причин не є законною або імперативною підставою безпеки відповідно до статті 78 IV Женевської конвенції.

Ба більше, ув'язнення часто супроводжувалося катуванням, залякуванням, примусом до участі в пропагандистських відео[135], що свідчить про використання ув'язнення як інструменту терору, а не здійснення цього з безпекової необхідності, дозволеної МГП.

Отже, задокументовані випадки незаконного позбавлення волі є серйозним порушенням IV Женевської конвенції[136] і можуть становити воєнний злочин незаконного позбавлення волі відповідно до Римського статуту[137] та злочин проти людяності ув'язнення[138].

5.6 Катування та нелюдське поводження

МГП та МППЛ містять абсолютну заборону на катування та жорстоке, нелюдське або принизливе поводження чи покарання. Ця заборона діє в будь-який час, включаючи збройний конфлікт і окупацію[139].

Не існує визначеного або вичерпного переліку дій, які становлять катування, оскільки поріг, необхідний для констатації катування, залежить від тяжкості заподіяних страждань і може коливатися залежно від тривалості поводження та конкретних обставин жертви[140]. Конвенція проти катувань визначає катування як будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне (психологічне), щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи зізнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа, а також залякати чи примусити її або третю особу; чи з будь-якої іншої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які діють в офіційній якості[141]. Відповідно до цього визначення катування може здійснюватися з метою дискримінації на підставі релігії або віри[142].

---

133 Див. розділ 3.1 Безпідставні обшуки й арешти, супроводжувані залякуваннями та насильством.

134 Див. розділ 2.2 Обшуки та розкрадання майна в проукраїнських релігійних громадах; 3.1 Безпідставні обшуки й арешти, супроводжувані залякуваннями та насильством; 3.2 Фізичне насильство в ув'язненні.

135 Див. розділ 3.2 Фізичне насильство в ув'язненні; 3.3 Сексуальне насильство в ув'язненні; 3.4 Психологічне насильство в ув'язненні.

136 Geneva Convention IV, Article 147.

137 Rome Statute, Article 8(2)(a)(vii).

138 Rome Statute, Article 7(1)(e).

139 Geneva Convention IV, Articles 27, 31, and 32; ICCPR, Article 7; ECHR, Article 3; Convention against Torture, Articles 1, 2, 16; Див. також: Rome Statute, Article Article 7(1)(f) and Article 8(2)(ii).

140 ECtHR, Price v. the United Kingdom, para 30 — хоча в цьому випадку не було наміру принизити ув'язнену, ігнорування стану здоров'я чи інвалідності може призвести до порушення Статті 3.

141 Convention Against Torture, Article 1.

142 Open Doors International and Religious Freedom Institute, International Protocol on Documenting Violations of Religious Freedom, 2022, p. 33. Доступно за посиланням: *https://religiousfreedominstitute.org/wp-content/uploads/2022/06/InternationalProtocolonDocumentingViolationsofReligiousFreedom-DIGITAL-ODI-2022.pdf*.

Визначення Конвенції проти катувань відповідає визначенню злочину катування, яке використовує МКС. Відповідно, обов'язковим елементом злочину катування є специфічна мета (покарання, примус до зізнання, залякування, дискримінація тощо)[143]. Натомість злочин проти людяності — катування не вимагає наявності такої мети, а отже, може здійснюватися з будь-якою метою чи без конкретної мети[144]. Задокументовані у звіті форми фізичного та психологічного насильства, включно з електрошоком, побиттями, імітацією страт, зґвалтуваннями, примусовою наготою, а також погрозами зґвалтуванням, каліцтвом або стратою, визнаються практикою ЄСПЛ як такі, що досягають порогу катування як окремо, так і кумулятивно[145].

Цей звіт описує всі вищеперелічені форми фізичного і психологічного насильства[146], які застосовувані навмисно і переважно мають характерний для катування умисел — залякування, покарання, отримання інформації, схиляння до співпраці й релігійна дискримінація[147]. Отже, з огляду на тяжкість заподіяних фізичних і психологічних страждань, навмисний характер і здебільшого спеціальну мету їхнього застосування, ці дії окупаційних сил становлять воєнний злочин катування відповідно до статті 8(2)(a)(ii) Римського статуту та/або злочин проти людяності катування відповідно до статті 7(1)(f) Римського статуту.

Діяння, яке не має специфічної мети, необхідної для воєнного злочину катування та/або не досягає достатньо високого рівня страждання, може кваліфікуватися як воєнний злочин нелюдського поводження за статтею 8(2)(a)((ii) Римського статуту, якщо воно завдає серйозних фізичних або психологічних страждань[148], або як воєнний злочин умисного заподіяння сильних страждань або тяжких тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю за статтею 8(2)(a)(iii) Римського статуту[149]. Крім того, ці діяння можуть кваліфікуватися як злочин проти людяності інших нелюдських діянь за статтею 7(1)(k) Римського статуту, якщо вони спричиняють сильні страждання або тяжкі тілесні ушкодження чи серйозну шкоду психічному або фізичному здоров'ю[150].

Інші дії, згадані в цьому звіті, як-от примусова нагота, сексуальне та релігійне приниження, можуть становити жорстоке поводження та/або наругу над людською гідністю відповідно до Римського статуту[151]. Останній злочин охоплює поведінку, що ображає або принижує жертву, і в контексті збройного конфлікту може кваліфікуватися як порушення заборони на принизливе або нелюдське поводження[152].

---

143 ICC Elements of crimes, Article 8(2)(a)(ii)-1.

144 ICC Elements of Crimes, Article 7(1)(f), Footnote 14.

145 ECHR, Selmouni v. France, paras 102-103; Mikheyev v. Russia, paras 107, 135; Shishkin v. Russia, paras 88-89.

146 Див розділи 3.1 Безпідставні обшуки й арешти, супроводжувані залякуваннями та насильством; 3.2 Фізичне насильство в ув'язненні; 3.3 Сексуальне насильство в ув'язненні; 3.4 Психологічне насильство в ув'язненні; 4.2 Використання віри й релігії як інструменту психологічного тиску на ув'язнених.

147 Див. кейси IP0127, IP0128, IP057, IP0306, IP0184, IP041, IP066, IP0249, IP0300, IP0304 в розділах, перелічених у зносці №125 вище.

148 ICC Elements of Crimes, Article 8(2)(a)(ii)-2.

149 Міжнародно-правова доктрина і судові практики не надають чіткого розмежування між воєнними злочинами нелюдського поводження та злочином умисного заподіяння сильних страждань, ушкодження чи шкоди. Див. Ambos, Kai, ed. Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary. München: Beck/Nomos/Hart, 2022, paras 106–107.

150 ICC Elements of Crimes, Article 7(1)(k).

151 Rome Statute, Article 8(2)(b)(xxi).

152 Rome Statute, Article 8(2)(b)(xxi); ICC Elements of Crimes, Article 8(2)(b)(xxi).

Задокументовані умови тримання постраждалих також були нелюдськими. Ув'язнені утримувалися в переповнених камерах без вентиляції та регулярного доступу до душу й туалету, іноді без їжі та питної води[153]. Міжнародні стандарти вимагають, щоб умови тримання оцінювалися в комплексі[154]. Описані вище умови самі собою, а також в поєднанні з систематичним фізичним і психологічним насильством становлять, щонайменше, воєнний злочин нелюдського поводження[155] чи злочин проти людяності нелюдських діянь, що умисно заподіюють сильні страждання або серйозну шкоду[156], а також можуть сягати порогу катування[157].

5.7 Зґвалтування та інші форми сексуального насильства

Крім форми катування, зґвалтування становить окремий воєнний злочин і злочин проти людяності відповідно до статей 8(2)(b)(xxii) та 7(1)(g) Римського статуту. Згідно з елементами злочинів МКС зґвалтування складається з акту проникнення в тіло, вчиненого із застосуванням сили, погрози силою чи примусу, включаючи проникнення, навіть незначне, в будь-яку частину тіла жертви або злочинця сексуальним органом, або проникнення в анальний або генітальний отвір жертви будь-яким предметом чи частиною тіла[158].

Діяння, описані в цьому звіті, включають погрози та спроби анального зґвалтування постраждалих[159]. В одному задокументованому випадку під час допиту російські військові примусово роздягнули постраждалого, знерухомили його[160] і намагалися проникнути поліцейською дубинкою в його анальний отвір. У другому — постраждалого роздягли й намагалися шваброю проникнути в його анальний отвір[161]. У трьох випадках постраждалим погрожували зґвалтуванням, зокрема в одному випадку постраждалого насильно оголили та погрожували зґвалтувати фалоімітатором, який знаходився в кімнаті[162]. Такі дії відповідають елементу примусу, необхідному відповідно до Римського статуту, і, якщо проникнення відбулося, можуть становити воєнний злочин і/або злочин проти людяності — зґвалтування. Навіть якщо проникнення не було завершено, примусова спроба проникнення в поєднанні зі знерухомленням і погрозами може кваліфікуватися як спроба зґвалтування[163]. Погрози зґвалтуванням можуть кваліфікуватися як інша форма сексуального насильства[164], що детально проаналізовано нижче.

Так, відповідно до статей 7(1)(g) та 8(2)(b)(xxii) Римського статуту «інші форми сексуального насильства» охоплюють дії сексуального характеру, подібні за тяжкістю до зґвалтування,

153 Див розділ 3.5 Нелюдські умови тримання.

154 ECHR, Neshkov and Others v. Bulgaria, 2015, para 229.

155 Rome Statute, Article 8(2)(a)(ii).

156 Rome Statute, Article 7(1)(k).

157 Rome Statute, Article 7(1)(f); Rome Statute, Article 8(2)(a)(ii).

158 ICC Elements of Crimes, Article 8(2)(b)(xxii)-1.

159 Див. кейси IP0184, IP0306, IP0300, IP0127, IP057 в розділі 3.3. Сексуальне насильство в ув'язненні.

160 Обмежили можливість вільно рухатися.

161 Див. кейси IP0184 і IP0306 в розділі 3.3 Сексуальне насильство в ув'язненні.

162 Див. кейси IP0300, IP057, IP0127 в розділі 3.3.Сексуальне насильство в ув'язненні.

163 Rome Statute, Article 7(1)(g); Article 8(2)(b)(xxii).

164 Rome Statute, Article 7(1)(g); Article 8(2)(b)(xxii).

сексуального рабства або примусової стерилізації. Хоча концепція злочину інших форм сексуального насильства лишається малорозвинутою в міжнародній юриспруденції, для його доведення необхідні щонайменше такі два кумулятивні елементи: діяння має бути сексуальним за своєю природою та досягати рівня серйозності, порівнянної з іншими серйозними порушеннями на кшталт катування або нелюдського поводження[165]. Міжнародна судова практика визнає, що сексуальне насильство не обмежується проникненням і може включати, окрім іншого, застосування струму до геніталій[166], пошкодження або каліцтва статевих органів[167], сексуальні погрози, що створюють обґрунтований страх сексуального насильства[168], коли ці дії націлені на сексуальну цілісність жертви й викликають серйозні фізичні або психічні страждання. Крім цього, відповідно до Елементів злочинів МКС, до карних діянь також належить примус однієї особи вчинити діяння сексуального характеру щодо іншої особи[169].

У цьому звіті кілька постраждалих описують застосування електроструму до геніталій, удари по геніталіях, примусову наготу, погрози зґвалтуванням, погрози каліцтва геніталій та примус до сексуального акта з іншим постраждалим[170]. Ці дії були застосовані в умовах позбавлення волі, часто в поєднанні з фізичним і психологічним насильством і допитами, явно скеровувалися на сексуальні органи або сексуальну цілісність жертв і мають кваліфікуватися як воєнний злочин або злочин проти людяності інших форм сексуального насильства[171].

Крім того, задокументовані випадки примусової наготи та сексуального приниження під час допитів у поєднанні з фізичним чи психологічним насильством[172] можуть також кваліфікуватися як воєнні злочини посягання на людську гідність, зокрема образливе і принизливе поводження відповідно до статті Римського статуту 8(2)(b)(xxi). Наостанок зазначимо, що примусова нагота, особливо в поєднанні з іншими актами насильства, підкреслює сексуалізований характер і тяжкість діяння та відповідно до практики МКС може становити сексуальне насильство, що впливає на сексуальну цілісність жертви[173].

---

165 ICC Elements of Crimes, Article 8(2)(b)(xxii)-6; Article 7(1)(g)-6; Див. також: The Hague Principles on Sexual Violence, pp. 70-80;; 85-88. Доступно за посиланням: https://4*genderjustice.org/ftp-files/publications/The-Hague-Principles-on-Sexual-Violence.pdf*.

166 EAC, Habré Judgement, paras 610-624, 1564-1570; ICC, Pre-Trial Chamber I, Gaddafi et al Prosecutor's Application Pursuant to Article 58, para 27. Див. також: Report of the International Commission of Inquiry on Libya (2 March 2012) UN Doc. A/HRC/19/68, p 45.

167 ICTY, Todorović Sentencing Judgement, paras 38, 34, 37; Simić Sentencing Judgement, para 63; Tadić Trial Judgment, paras 206, 194-198, 720, 722-730; Tadić Appeal Judgement, paras 68, 170-171; Kvočka et al Trial Judgement, para 180, fn 343.

168 ICTY, Kvočka et al Trial Judgement), paras 98, 108, 229, 234, 319-321, 408, 415, 419-420, 470, 504, 578-579, 691, 752-753; Kvočka et et al Appeal Judgement, paras 329-34, 339, 594-599; Simić Sentencing Judgement, para 63; Brđanin Trial Judgement, paras 516-517, 524, 538, 998, 1013, 1050, 1061, 1088.

169 ICC Elements of Crimes, Article 7(1)(g)-6(1).

170 Див. кейси IP0306, IP0184, IP0127, P0309, IP057 у розділі 3.3 Сексуальне насильство в ув'язненні, кейс IP0309 у розділі 3.3 Сексуальне насильство в ув'язненні; кейс IP069 у розділі 4.2 Використання віри й релігії як інструменту психологічного тиску на ув'язнених.

171 Rome Statute, Article 8(2)(xxii); 7(1)(g).

172 Див. кейси IP0184, IP0309, IP069 у розділах 3.4 Психологічне насильство в ув'язненні; 3.3 Сексуальне насильство в ув'язненні; 4.2 Використання віри й релігії як інструменту психологічного тиску на ув'язнених відповідно.

173 Akayesu, ICTR-96-4-T, para. 688, 697. Ambos, Kai, ed. Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary. München: Beck/Nomos/Hart, 2022, para. 130.

Висновки й рекомендації

З початку вторгнення Росії в Україну у 2014 році її окупаційні сили ведуть цілеспрямовану політику релігійного переслідування спільнот, які не підпорядковуються РПЦ та/або відмовлялися ототожнювати себе з антиукраїнською політико-релігійною пропагандою.

Масштаби, інтенсивність і жорстокість релігійного переслідування істотно зросли після повномасштабного російського вторгнення й окупації нових територій у 2022 році.

Цей звіт проводить глибинний аналіз найбільш кричущих проявів такого переслідування на основі інтерв'ю з постраждалими священнослужителями й вірянами. Контекст і патерни проаналізованих діянь вказують на те, що випадки переслідування «небажаних» релігійних спільнот є не поодинокими ексцесами окремих військовослужбовців, а частиною цілеспрямованої політики російської окупаційної влади. Контроль богослужінь, цензура проповідей, вимоги використовувати російську мову, примусове згадування патріарха РПЦ Кірілла, обшуки храмів і ув'язнення священнослужителів через зміст і форму богослужінь свідчать про прагнення окупаційної влади встановити повний контроль над релігійною сферою і тероризувати «небажані» релігійні спільноти. Цей висновок підтверджують задокументовані побиття й арешти священників у церквах — місцях, які мали слугувати прихистком для них і їхньої пастви, викрадення сакральних релігійних символів та іншого церковного майна, катування з метою примусу до співпраці чи зречення сану, а також переслідування релігійних громад, що надавали гуманітарну допомогу місцевому населенню.

Мета російської окупаційної політики релігійного терору — зруйнувати соціальні зв'язки, моральну стійкість і духовну ідентичність українських громад в окупації. Переслідуючи релігійні спільноти та їхніх лідерів, окупаційна влада намагається не лише позбавити їх свободи віросповідання, але й зламати здатність населення до ненасильницького опору окупації та нав'язати йому ідеологію так званого «русского міра», основою якого є московське православ'я і РПЦ на чолі з патріархом Кіріллом — головним «духовним» ідеологом російської агресії та звірств в Україні.

У межах упровадження цієї політики російські окупаційні сили вдаються не лише до контролю змісту і форми богослужінь та обмеження чи заборони діяльності нелояльних РПЦ релігійних спільнот. Вони здійснюють щодо духовних лідерів і вірян цих спільнот дійсно шокуючі за своєю жорстокістю форми фізичного та психологічного насильства. Опитані IPHR постраждалі зазнавали побиття, удушення, електрошоку, сексуального насильства, а також погроз каліцтвом, зґвалтуванням і смертю. Вони були ув'язнені в нелюдських умовах без доступу до туалету й засобів гігієни, адекватної їжі, води і ліків, в атмосфері невизначеності, страху й тотального насильства. Окрім цих «загальних» видів фізичного і психологічного насильства, що безумовно сягають порогу злочинів катування і нелюдського поводження, російські окупаційні сили використовували віру в Бога та релігійні переконання постраждалих як інструмент психологічного тиску, залякування і приниження.

Задокументовані в цьому звіті діяння становлять грубі порушення міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини, зокрема права на свободу думки, совісті та релігії, свободу вираження поглядів, права на свободу й особисту недоторканність

та заборону катувань. Залежно від обставин конкретних епізодів вони також можуть становити воєнні злочини та злочини проти людяності, як-от переслідування, незаконне позбавлення волі, катування, зґвалтування та інші форми сексуального насильства, нелюдське поводження, наруга над людською гідністю та розграбування майна.

Наявні в цьому та інших подібних звітах дані, вірогідно, відображають лише частину реального масштабу насильства проти священнослужителів і вірян на окупованих Росією територіях. Значна кількість постраждалих не готова свідчити через травму, страх помсти, стигматизацію насильства, особливо сексуального, або брак доступу до безпечних механізмів документування. Тому фактичний обсяг релігійних переслідувань і пов'язаних міжнародних злочинів може бути набагато більшим.

З огляду на це, автори звіту сформулювали низку рекомендацій до стейкхолдерів, які мають зобов'язання, можливість і ресурси допомогти цим і багатьом іншим постраждалим від російських звірств, притягнути винних до відповідальності та запобігти новим злочинам.

ДО УКРАЇНСЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

- Наскільки це можливо в умовах безперервної агресії та злочинів Росії забезпечити ефективне, своєчасне та неупереджене розслідування випадків релігійного переслідування та пов'язаних із ним міжнародних злочинів.

- Посилити спроможність правоохоронних органів і прокуратури щодо документування таких злочинів із застосуванням людиноцентричного (survivor-centred), травма-інформованого (trauma-informed) та гендерно чутливого (gender-sensitive) підходів.

- Забезпечити доступні, інклюзивні та довгострокові механізми реабілітації, медичної, психологічної, соціальної та правової допомоги постраждалим і членам їхніх сімей.

- Розробити програми підтримки релігійних громад, які постраждали від окупації, зокрема щодо відновлення майна, місць богослужіння та громадської діяльності.

ДО МІЖУРЯДОВИХ І НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

- Продовжувати документування випадків релігійного переслідування та пов'язаних злочинів із застосуванням людиноцентричного, травма-інформованого та гендерно чутливого підходів.

- Добиватися від Росії доступу до окупованих територій, зокрема місць несвободи, для моніторингу дотримання норм міжнародного права прав людини і міжнародного гуманітарного права та регулярно інформувати міжнародну спільноту про встановлені факти.

- Сприяти створенню, фінансуванню та інституційному розвитку механізмів реабілітації постраждалих, включно зі спеціалізованою допомогою жертвам катувань і сексуального насильства.

- Підтримувати програми матеріальної допомоги, компенсації та відновлення для постраждалих осіб і зруйнованих релігійних громад.

- Надавати технічну допомогу та експертну підтримку українським органам влади у сфері документування, розслідування та захисту прав постраждалих.

ДО МІЖНАРОДНИХ ПРАВООХОРОННИХ І СУДОВИХ ОРГАНІВ

- Розслідувати випадки релігійного переслідування та пов'язаних міжнародних злочинів, а також забезпечувати кримінальне переслідування винних на всіх рівнях — від безпосередніх виконавців до командування й політичного керівництва.

- Розглядати такі діяння не лише як окремі воєнні злочини, а і як потенційні злочини проти людяності з огляду на їхній масштабний, систематичний та цілеспрямований характер.

- Приділяти належну увагу злочину переслідування за релігійною ознакою як самостійному міжнародному злочину.

- Забезпечувати належний захист свідків, постраждалих і релігійних діячів, які співпрацюють зі слідством.

- Координувати обмін доказами між національними та міжнародними юрисдикціями.

ДО ДЕРЖАВ-ПАРТНЕРІВ УКРАЇНИ

- Продовжувати та посилювати дипломатичний, економічний і санкційний тиск на Росію і її союзників з метою припинення агресії, деокупації українських територій та припинення злочинів проти цивільного населення.

- Забезпечити сталу, безперебійну, достатню та передбачувану військову, фінансову і логістичну підтримку України для захисту населення, стримування подальшої окупації та запобігання новим звірствам.

- Посилити дипломатичний тиск на Росію з метою дотримання нею прав всіх цивільних полонених і військовополонених, включно з правом на свободу віросповідання, забезпечення доступу до них представникам Організації Червоного Хреста, а також їхнього щонайшвидшого звільнення з полону.

- Підтримувати міжнародні механізми правосуддя, компенсації та репарацій для постраждалих від російської агресії.

- Використовувати двосторонні та багатосторонні формати для системного порушення питання релігійних переслідувань на окупованих територіях.

- Збільшити фінансування програм реабілітації, психосоціальної підтримки та відновлення постраждалих громад в Україні.